

–2–

Osobní popis
Signalement – Personsbeschreibung

Manželka
Femme – Ehegattin

Zaměstnání (Profession, Beschäftigung): odb. učitelka / ust. učitelka / Lehrerin
Rodiště a datum narození (Lieu et date de naissance, Geburtsort und Datum der Geburt): Praha / 5/2. 1875
Bydliště (Domicile, Wohnort): Praha
Obličej (Visage, Gesicht): obl. – ovale – oval
Barva očí (Couleur des yeux, Farbe der Augen): modrá / blue – blau
Barva vlasů (Couleur des cheveux, Farbe der Haare): hnědé / brune – braun
Zvláštní znamení (Signes particuliers, Besondere Kennzeichen):

Děti – Enfants – Kinder

Jméno – Nom – Name	Stáří – Age – Alter	Pohlaví – Sexe – Geschlecht

Sindler –

–3–

Manželka
Femme – Ehegattin

Fotografie

Kazilko úřední

POLICEJNÍ ŘEDITELSTVÍ V PRAZE

Podpis majitele
Signature du titulaire – Unterschrift des Inhabers

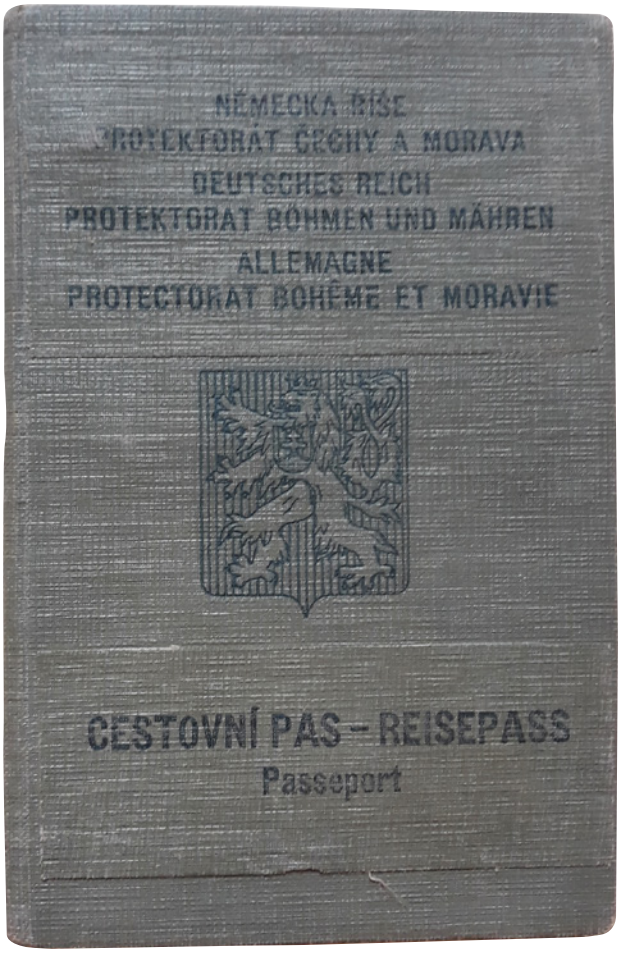
a jeho manželky
et de sa femme – und seiner Ehegattin

POLICEJNÍ ŘEDITELSTVÍ V PRAZE

Za policejního presidenta:
Pour le Président de Police:
Für den Polizeipräsidenten:

Podpis úředníka vydávajícího cestovní pas:
Signature de l'agent délivrant le passeport:
Unterschrift des den Paß ausstellenden Beamten:

IV

↑← Cestovný pas Františky Plamínkovej z obdobia Protektorátu Čechy a Morava. Zdroj: ANM / Františka Plamínková's passport from the period of the Protectorate of Bohemia and Moravia. Source: ANM

Studie
SK + EN

Acta Musei Nationalis Pragae Historia 80/2026/4
DOI: 10.37520/amnph.2026.025

Gabriela Dudeková Kováčová

Pas Františky Plamínkovej: medzinárodná feministka v záujme demokracie a republiky (SK)

Štúdia je výstupom projektu VEGA 2/0020/23 „Politická mobilizácia, politizácia a politická ľahostajnosť slovenského obyvateľstva, 1848 – 1938“ riešeného v Historickom ústave SAV, v.v.i. G. Dudeková Kováčová je vedeckou pracovníčkou tohto ústavu.

Gabriela Dudeková Kováčová, Historický ústav Slovenskej akadémie vied (SAV), v. v. i., gabriela.dudekova@savba.sk

V pozostalosti po Františke Plamínkovej v zbierkach pražského Národního muzea sa okrem písomných dokumentov zachovalo iba málo hmotných predmetov. Dva osobné preukazy – legitimácia senátorky a cestovný pas – sú dokladmi výnimočných postov, ktoré dosiahla Františka Plamínková jednak ako žena zvolená do parlamentu, jednak ako reprezentantka Československa v zahraničí. Čím sú významné a čo symbolizujú?

Oba doklady sú výsledkom dôležitej etapy emancipácie žien, ktorú sa podarilo presadiť po roku 1918 v demokratických podmienkach medzivojnového Československa – teda v období, keď to vo väčšine štátov sveta nebolo možné. Legitimácia členky senátu československého parlamentu poukazuje na to, že po vzniku Československej republiky už mohli ženy nielen voliť, ale aj byť volené do funkcií poslankýň a senátoriek v najvyššom orgáne politickej moci. Predtým boli tieto posty vyhradené výlučne mužom. Hoci celkový počet žien v československom parlamente nebol vysoký, predstavovali dôležitý precedens. Ich prítomnosť v dovtedajšej doméne mužov mala silný symbolický aj praktický význam. Podarilo sa im tu presadiť špecifickú ženskú agendu (napr. otázky diskriminácie nemanželských detí či problém interrupcií), ako aj rad konkrétnych zmien na zlepšenie právneho a sociálneho postavenia žien. Legitimácia senátorky symbolizuje političky všeobecne, ako reprezentantky hlasov a záujmov žien vo vrcholnom politickom orgáne. Zároveň predstavuje podnet k novej verejnej a politickej aktivizácii ďalších žien.

Cestovný pas evokuje v prvom rade slobodu žien samostatne cestovať – čo tiež nebolo v časoch mladosti Plamínkovej a jej prvých kolegýň v ženskom hnutí bežné ani samozrejmé, a dlho ani spoločensky prijateľné. Františka Plamínková sa aj v tomto smere vymykala dobovým konvenciám. Pas pre ňu znamenal vstupenku k samostatnému poznávaniu a dobrodružstvu. Z jej korešpondencie a spomienok priateliek vieme, že cestovanie milovala. Vnímala ho ako príležitosť spoznávať nové krajiny, ich prírodu, kultúru a ľudí. Za monarchie, keď pôsobila ako učiteľka, cez letné prázdniny často podnikala cesty do zahraničia – so sestrou, matkou alebo snúbencom, inokedy s priateľkami a kolegyňami. Cestovanie pokladala vnímavá pozorovateľka Františka Plamínková viac ako príležitosť na aktívne poznávanie a prácu, než na odpočinok. Počas súkromných ciest s rodinou alebo blízkymi priateľkami do Talianska, švajčiarskych a Julských Álp alebo k Jadranskému, Baltskému či Severnému moru kombinovala vysokohorskú turistiku s prehliadkami miest, historických pamiatok a galérií. Zároveň intenzívne vnímala a študovala život rôznych národov a kultúr. Predovšetkým ju zaujímalo postavenie žien v rôznorodých krajinách a kultúrach. S priateľkou a kolegyňou Albínou Honzákovou rady spomínali na prázdniny v Julských Alpách v lete 1908, keď ich sprevádzali mladý právnik Míla (Mita) Čop a Ivan Lah, vtedajší študent filozofie na pražskej fakulte, budúci učiteľ, redaktor a prekladateľ z češtiny do slovinčiny. Spolu podnikli dobrodružný výstup z Bledu na Triglav cez údolie Vrata, k vodopádom Savica a na Belopečské jazerá. Navštívili aj mestá, dediny a osady, „aby spoznali ľud“.

↑ Amsterdam, kongres Medzinárodnej aliancie pre volebné právo žien, 1908. Zdroj: Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP) / Amsterdam, Congress of the International Woman Suffrage Alliance, 1908. Source: Literary Archive of the Museum of Czech Literature (LA MCL)

Albína Honzáková spomínala, že pritom viedli vášnivé diskusie o zrovnoprávnení žien, keďže aj Lah bol feminista. Plamínkovú zoznámil s poprednými slovinskými kultúrnymi osobnosťami, mužskými i ženskými. Lah netajil svoj obdiv k Plamínkovej a jej nezlomnému duchu. Tento výlet spomenul aj v pamätnici vydanej k jej 60. narodeninám. Spomínal, ako sa mladá Františka nevedela zmieriť s tým, že sa vtedy na vrchol veľkého Triglavu nedostali kvôli búrke. Imponovalo mu, že aj keď sa museli tesne spod vrcholu vrátiť, „*energie a kuráž Plamínkové nescházela.*“[1]

Odvážne a zaiste aj nebezpečné bolo Plamínkovej cestovanie po Balkáne počas prvej balkánskej vojny. Na jeseň roku 1912 si vybavila neplatené voľno a sama sa vydala na Balkán pozorovať a písať – ako sa vyjadrila A. Honzáková – o tom, „*jak žije žena ve* válce“. Cestou cez Srbsko do Bulharska navštívila Belehrad a ďalšie mestá, pričom „*všude sledovala práci žen*“ a zoznamovala sa s tamojšími vedúcimi osobnosťami ženského hnutia. Žiaľ, o tomto pobyte máme len veľmi stručné zmienky, aj to z druhej ruky. Nepodarilo sa dostatočne potvrdiť, že Plamínková získala oficiálne poverenie (či dokonca novinársku akreditáciu?) od niektorých českých novín. Honzáková uviedla, že Plamínková odišla na Balkán ako novinárka.[2] V nepublikovanom životopise Plamínkovej, zachovanom v archíve Ženskej národnej rady, sa objavila informácia, že vycestovala ako dopisovateľka nemenovaného českého denníka: „*Za balkánské války 1912 procestovala Srbsko a Bulharsko, jsouc dopisovatelkou nejrozšířenějšío deníku českého.*“ Podľa Evy Uhrovej, autorky

1 Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP), fond Albína Honzáková, A. Honzáková: F. F. Plamínková – poznámky ke studii, inv. č. 1114; Ivan LAH, Vzpomínka slovinského studenta, in: Albína HONZÁKOVÁ (ed.), *Kniha života. Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*, Praha 1935, s. 306.

2 Albína HONZÁKOVÁ, Práce F. F. Plamínkové na foru světovém, in: Albína HONZÁKOVÁ (ed.), *Kniha života*, s. 107; Milena ATANASKOVIČ, Paní Plamínková, in: Albína HONZÁKOVÁ (ed.), *Kniha života*, s. 759.

↑ Ženeva, kongres Medzinárodnej aliancie pre volebné právo žien, 1920. Zdroj: ANM / Geneva, Congress of the International Woman Suffrage Alliance. Source, 1920. Source: ANM

Plamínkovej beletrizovaného životopisu, vycestovala na tento dvojmesačný pobyt *„s novinářskou legitimací Národní politiky“*.[3] *Národní politka* v roku 1912 preukázateľne vystavila Plamínkovej novinársku legitimáciu – dodnes sa zachovala v jej pozostalosti v Archíve Národního muzea (ANM). Funkcia dopisovateľky novín sa ale v iných publikovaných zdrojoch nespomína, a to ani v ďalších prácach o Plamínkovej, ktoré napísala jej dôverná priateľka Albína Honzáková. Nie sú známe ani žiadne texty na túto tému z pera Plamínkovej. Zdá sa, že sa z balkánskeho pobytu musela predčasne vrátiť a vzdať sa svojej pôvodnej ambície.

Plamínkovej sen podniknúť cestu loďou okolo sveta, ktorú vraj plánovala so svojím snúbencom lekárom Vilémom Freyerom, sa neuskutočnil. Ich vzťah skončil rozchodom. Nové cesty a možnosti jej otvorilo medzinárodné ženské hnutie. Počas mnohých ciest do cudziny na medzinárodné kongresy žien ďalej intenzívne vnímala atmosféru a spoznávala pomery v rôznych krajinách. Rodine a priateľkám pravidelne posielala pohľadnice s obrázkami pamätihodností a turistických atrakcií, ktoré navštívila počas zahraničných pobytov. Darilo sa jej to aj napriek mimoriadne vysokému pracovnému tempu. Hranice medzi súkromným a pracovným cestovaním sa u nej často stierali.

Dodnes zachovalý pas Františky Plamínkovej symbolizuje predovšetkým jej bohatú medzinárodnú činnosť a význam. V čase jeho vydania bola už známou a v zahraničí uznávanou medzinárodnou feministkou, a to nielen v ženských organizáciách. Akú rolu v nich hrala? Ako a koho reprezentovala? Čo presadzovala? Ako sa jej líderská rola v československom feministickom hnutí prenášala do zahraničia? A čo presne dokumentuje tento pas, ktorý sa stal itinerárom jej poslednej cesty?

3 Eva UHROVÁ, *Radostná i hořká Františka Plamínková*, Praha 2014, s. 86.

↑ Bukurešť, 1923, Malá ženská dohoda. Zdroj: ANM / Bucharest, 1923, Little Entente of Women. Source: ANM

Medzinárodná feministka

Reprezentantkou českého ženského hnutia za hranicami vlasti sa Plamínková stala už pred prvou svetovou vojnou. A to napriek nedostatku finančných prostriedkov na takéto nákladné výpravy. Jej kolegyňa a dôverná priateľka Albína Honzáková konštatovala: „*Stávala se stále významnější vyslankyní českých žen. Začala v Amsterodamě 1908. Se svou chudou kapsou.*“[4] Jej prvá cesta ako delegátky českého ženského hnutia viedla do Amsterdamu na kongres Medzinárodnej aliancie pre volebné právo žien (International Woman Suffrage Alliance) v roku 1908, kde spolu s Marií Štěpánkovou[5] zastupovala Výbor pro volební právo žen. Ich aktívna účasť bola zavŕšená úspechom: Aliancia prijala český Výbor pro volební právo žen za svojho pridruženého člena ako reprezentanta Českého kráľovstva (Bohemia). Plamínková vtedy zaujala viaceré osobnosti medzinárodného ženského hnutia: nielen predsedníčku Aliancie Carrie Chapmann Catt, ale napr. aj Rosu Manus, jednu zo zakladateliek a neskoršiu sekretárku Medzinárodnej ligy žien za mier a slobodu (Women’s International League for Peace and Freedom).[6] Priaznivé výsledky dosiahli po prekonaní prvotných prekážok. Plamínková na pohľadnici z Amsterdamu o sebe a Štěpánkovej hlásila: „*Jsme silně unaveny: není minuty odpočinku a ani ne tolik času, abychom si znamenaly dojmy. (...) Také že anglicky neumíme velmi nám překáží, máme obsahově roztrhané zprávy.*“[7] Bol to začiatok Plamínkovej agilného pôsobenia v medzinárodnom feministickom hnutí.

Po vzniku Československa sa Plamínková stala funkcionárkou viacerých globálnych ženských organizácií. Na prvé veľké medzinárodné podujatie žien po prvej svetovej vojne, ktoré usporiadala Medzinárodná aliancia pre volebné právo žien v roku 1920 v Ženeve, cestovala už ako oficiálna vládna delegátka

4 LA PNP, fond Albína Honzáková, A. Honzáková: F. F. Plamínková – poznámky ke studii, č. inv. 1114.
5 Neskôr sa v prameňoch uvádza ako Marie Štěpánková-Moravcová. Pozri: Kongres světového svazu pro volební právo žen, Šťastný domov: časopis věnovaný českým ženám a domácnostem, roč. 9, 1912–1913, č. 18, s. 1.
6 Rosa MANUS, Byla jsem požádána... in: *Kniha života*, s. 743.
7 LA PNP, fond Albína Honzáková, Korespondence přijatá, pohľadnica od F. Plamínkovej, 16. 6. 1908.

za Československo. Okrem pasu získala vtedy od československého ministerstva zahraničných vecí priame poverenie oficiálne reprezentovať novú republiku na kongrese Aliancie. Na ďalších, početných medzinárodných ženských kongresoch v Európe, USA a Kanade si rýchlo získala povesť najvýznamnejšej československej feministky. Aj vďaka pôsobeniu v Spoločnosti národov sa stala najznámejšou ženou reprezentujúcou Československo v zahraničí.

Zahraničná tlač označovala Plamínkovú za medzinárodnú feministku, vedúcu predstaviteľku viacerých medzinárodných združení žien. Ako vzor emancipovanej ženy a symbol dosiahnutých výdobytkov emancipácie ju prezentovali najmä v krajinách juhovýchodnej Európy. Medzinárodne známou sa stala tiež prostredníctvom viacdňových prednáškových turné, ktoré podnikla na pozvanie ženských organizácií – napr. v Juhoslávii v roku 1926, rok na to v Španielsku a 1934 aj v Bulharsku. Jej vystúpenia mali silný ohlas v tamojších médiách. Súčasťou turné a zahraničných kongresov boli aj Plamínkovej prejavy v rozhlase a oficiálne stretnutia s poprednými politikmi a diplomatmi. A hoci vystupovala ako reprezentantka medzinárodných ženských organizácií, vždy hájila záujmy Československej republiky a zdôrazňovala jeho demokratické zásady, ktoré umožnili dosiahnuť pokroky v zrovnoprávnení žien. Netajila pritom, že na získanie plnej rovnoprávnosti s mužmi je ešte potrebné obetovať veľa práce a času, že deklarovaním občianskej rovnosti v ústave začala náročná cesta k jej presadeniu do reálneho života.

↑ Františka Plamínková a Albína Honzáková, Grand Canyon, USA, 1925. Zdroj: ANM / Františka Plamínková and Albína Honzáková, Grand Canyon, USA, 1925. Source: ANM

Výpočet funkcií Františky Plamínkovej v medzinárodných organizáciách žien je pomerne rozsiahly.[8] Od roku 1925 získala post podpredsedníčky v najstaršej svetovej organizácii za zrovnoprávnenie žien – Medzinárodnej rade žien (International Council of Women, ICW). Do tejto funkcie ju zvolili delegátky zjazdu ICW vo Washingtone v roku 1925 hlavne pod vplyvom jej presvedčivého temperamentného vystupovania na rokovaniach i verejných sprievodných podujatiach. Pokladalo sa to za veľký úspech, keďže Československo prijali za člena ICW len krátko predtým, v roku 1924. V tom čase bola jeho prezidentkou lady Ishbel Maria Aberdeen. Plamínková okrem toho pôsobila v rámci ICW aj ako predsedníčka výboru pre právne postavenie žien.

V roku 1926 bola Plamínková zvolená za podpredsedníčku liberálnejšie orientovanej Medzinárodnej aliancie pre volebné právo žien (International Woman Suffrage Alliance, IWSA), ktorá sa práve v tom čase premenovala na Medzinárodnú alianciu pre volebné právo a občiansku rovnoprávnosť žien (International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship, IAWSEC).[9] S jej predsedníčkou Carrie Chapmann Catt sa poznala už od roku 1908, keď navštívila Prahu.[10] Na požiadanie Plamínkovej o rok neskôr Catt verejne podporila predvolebnú agitáciu

8 Stručné zhrnutie jej členstva v medzinárodných organizáciách spolu s biografickými údajmi pozri: HENDRYCHOVÁ, Soňa. Františka Plamínková, in: Francisca DE HAAN, Krassimira DASKALOVA, Anna LOUTFI (ed.), *A biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms: Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries*. Budapest and New York 2006, s. 435-439; HENDRYCHOVÁ, Soňa. Františka F. Plamínková: Politik als Berufung, in: WAGNEROVÁ [Köhler], Alena (ed.) *Prager Frauen: Neun Lebensbilder*. Mannheim 1995, s. 96-122.

9 V českom dobovom preklade, napr. na stránkach časopisu Ženskej národnej rady *Ženská rada*, sa používal názov „Medzinárodní aliance pro volební právo a rovná občanská práva žen".

10 F. F. PLAMÍNKOVÁ, Mrs. Carrie Chapman Catt, Ženská rada, 1929, roč. 5, č. 1, s. 2–4.

↑ Paríž, Malá ženská dohoda, 1926. Zdroj: ANM / Paris, Little Entente of Women, 1926. Source: ANM

↑ Španielsko, 1927. Zdroj: ANM / Spain, 1927. Source: ANM

↑ Výkonný výbor Medzinárodnej rady žien, máj 1925. Zdroj: ANM / Executive Council of International Council of Women, May 1925. Source: ANM

za kandidatúru ženy do Sněmu království českého.[11] Priateľské styky udržiavala aj s nasledujúcou predsedníčkou Aliancie – britskou sufražistkou Margery Corbett Asby.

Výraznou vedúcou osobnosťou sa Plamínková stala v Malej ženskej dohode (Petite Entente Feminin / Litte Entente of Women). Táto prvá medzinárodná organizácia zastupujúca záujmy žien z východnej a juhovýchodnej Európy vznikla v máji 1923, keď sa jej zakladateľky stretli počas rokovaní zjazdu IWSA v Ríme. Hoci Plamínková nebola osobne prítomná pri jej založení, v roku 1926 sa stala na dva roky jej predsedníčkou. Funkcia bola rotujúca a spájala sa s organizovaním konferencie Malej ženskej dohody v Prahe v júni 1927. U členiek tejto organizácie zastupujúcich ženské spolky z Československa, Rumunska, Juhoslávie, Poľska a Grécka mala autoritu nesporne aj vďaka svojmu statusu senátorky v československom parlamente. Po zúžení členstva len na štáty Malej dohody (t. j. bez Grécka a Poľska) sa Plamínková opäť ujala funkcie rotujúcej predsedníčky.[12]

Praha sa stala miestom hlavných podujatí aj ďalších medzinárodných asociácií žien. Československá odbočka organizácie Open Door International zorganizovala v lete 1933 konferenciu v Prahe. Názov združenia – Otvorené dvere za hospodársku emancipáciu pracujúcich žien (Open Door International for the Economic Emancipation of the Woman Worker) – odkazoval nielen na nové pomery a možnosti, ktoré sa ženskej populácii otvorili po prvej svetovej vojne, ale aj na nové požiadavky, ktoré z týchto zmien vyplývali. Ako cieľ si táto medzinárodná sieť vytýčila zrovnoprávnenie žien s mužmi v oblasti pracovných, mzdových a zamest-

11 LA PNP, fond Františka Plamínková, Korespondence vlastní odeslaná: kópia listu od Plamínkovej adresovaná Charrie Chapmann Catt, 20. 1. 1909.

12 Podrobnejšie: Gabriela DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Between Transnational Cooperation and Nationalism: The Little Entente of Women in Czechoslovakia, *Aspasia: The International Yearbook of Central Eastern and Southeastern European Women's and Gender History*, 2022, roč. 16, č. 1, s. 56–78; DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Gabriela. Little Entente of Women and Unity of Slavic Women in Czechoslovakia: Feminist Aspirations, Political Involvement, and Limits of Transnational Cooperation. In *Feminisms and Politics in the Interwar Balkans and East-Central Europe*. Ed. Katerina Dalakoura and Krassimira Daskalova. Amsterdam 2026, s. 65-92.

↑ Fotografia na pohľadnici od Plamínkovej zo Ženevy 12. 9. 1931 – averz: zasadnutie Spoločnosti národov (vľavo vzadu F. Plamínková a Edvard Beneš). Zdroj: ANM / Photograph on a postcard sent by Plamínková from Geneva on 12 September 1931 – recto: a session of the League of Nations (Františka Plamínková and Edvard Beneš in the background on the left). Source: ANM

naneckých podmienok. Ako medzinárodná organizácia vznikla v roku 1929 a Plamínková sa už od nasledujúceho roku stala jednou z jej podpredsedníčok.[13]

Okrem toho bola členkou zakladajúceho výboru Medzinárodnej federácie zárobkovo činných žien (International Federation of Business and Professional Women),[14] ktorá vznikla v roku 1930. Jej členkami v zahraničí boli najmä podnikateľky, obchodníčky, ženy pracujúce v slobodných povolaniach, umení a literatúre. Plamínková v nej od nasledujúceho roku zastávala post podpredsedníčky. Zároveň pôsobila ako jedna zo zakladateliek a aktívna členka československej pobočky Medzinárodnej ligy žien za mier a slobodu (Women's International League for Peace and Freedom, WILPF). Viaceré podujatia Ligy, ktorá vznikla už v roku 1915 v Haagu, sa konali v Československu. Krátko po založení československej pobočky v roku 1923 zorganizovali tzv. medzinárodnú letnú „mierovú školu" v Poděbradech a neskôr v Luhačoviciach. Veľký kongres Ligy sa konal v Prahe v auguste 1929.[15] Mnohé zahraničné účastníčky letných škôl a pražského kongresu následne udržiavali pravidelné kontakty s Plamínkovou a ďalšími aktivistkami v Československu.

Členkou a funkcionárkou spomínaných medzinárodných ženských združení zostala Františka Plamínková až do svojej tragickej smrti 30. júna 1942 – a to napriek tomu, že druhá svetová vojna a už predtým okupácia Československa od 15. marca 1939 prerušili dovtedajšiu medzinárodnú spoluprácu. Podľa zahraničných spolupracovníčok i mužských osobností si Plamínková získavala sympatie vďaka svojmu nezdolateľnému zápalu, rečníckemu talentu a energickému vystupovaniu. Uznanie si však vydobyla hlavne pracovitosťou a praktickými návrhmi riešení, založenými na dátach a erudovaných expertízach. Okrem skúseností nadobudla v zahraničí veľa pracovných i osobných kontaktov s poprednými medzinárodnými osobnosťami diplomacie, politiky a kultúry.

13 Podrobnejšie: Čsl. odbočka Open Door International, Ženská rada, 1934, roč. 10, č. 3, s. 25–26; Dana MUSILOVÁ, Open Door International a diskuse o legislativních omezeních ženské práce v Československu, in: Jan KORBER (ed.), *Republika mezi rovností, růzností a jednotou*, Praha 2023, s. 59–70.

14 Albína HONZÁKOVÁ, Studie práce a osobnosti F. F. Plamínkové, in: Albína HONZÁKOVÁ – Jindřich ŘÍHA, *Senátorka F. F. Plamínková a president Masaryk*. Praha, 1935, s. 114; Věra VOSTŘEBALOVÁ, Mezinárodní federace výdělečně činných žen, Ženská rada, 1931, roč. 7, č. 7, s. 153–154.

15 Otylie HANOUSKOVÁ, Mírová práce žen, Ženská rada, 1929, roč. 5, č. 6, s. 79–80.

Demokratická a feministická misia

↑ Ženeva, 1931. Zdroj: ANM / Geneva, 1931. Source: ANM

↑ Švédsko, 1933. Zdroj: ANM / Sweden, 1933. Source: ANM

Je pravda, že nie všetky vyššie spomenuté medzinárodné ženské organizácie zastávali dôsledne feministické a demokratické postoje ako Plamínková a československá Ženská národní rada pod jej vedením. Napriek tomu Plamínková chápala svoje aktivity v nich ako prospešné pre širokú propagáciu feminizmu a zároveň demokratického a pokrokového charakteru Československej republiky na medzinárodných fórach. Pri vystúpeniach v zahraničí boli u nej oba ciele vzájomne prepojené. Túto svoju misiu naplno uplatnila ako československá delegátka v Spoločnosti národov, kde pôsobila v rokoch 1931 až 1932.

Z materiálov Ministerstva zahraničných vecí vyplýva, že ministerstvo a osobne prezident Tomáš Garrigue Masaryk hneď od začiatku podporovali účasť žien za Československo na veľkých zahraničných konferenciách.[16] Edvard Beneš zo svojej pozície ministra zahraničných vecí a neskôr prezidenta Československa viackrát verejne ocenil reprezentáciu žien v zahraničí. Vo svojom prejave v zahraničnom výbore senátu vyslovene uviedol, že účasť žien na medzinárodných kongresoch *„je nutná na prospěch státu a demokracie“*.[17] V zapojení československých žien do medzinárodného ženského hnutia videli Masaryk i Beneš dôležitý diplomatický nástroj na propagáciu pokrokovosti československého zriadenia a k etablovaniu Československa ako nového štátu na medzinárodnej scéne. Pokladali za dôležité, aby sa vyšší stupeň emancipácie československých žien v porovnaní s inými štátmi prezentoval v zahraničí ako argument v prospech medzinárodného postavenia Československej republiky.

Beneš sa osobne zaslúžil, aby to bola práve Plamínková, ktorá sa dostane ako prvá a jediná delegátka za Československo do Spoločnosti národov. Ako jej kolega v Národno-socialistickej strane poznal Plamínkovej postoje aj pracovné postupy. Ťažko posúdiť, či si bol vedomý, aký silný kritický postoj bude mať Františka Plamínková nielen voči malému podielu žien, ale aj voči spôsobu práce v tejto prestížnej medzinárodnej inštitúcii. Na pohľadnici, ktorú poslala Albíne Honzákovej zo Ženevy v septembri 1931, je fotografia zasadnutia Spoločnosti národov. Medzi účastníkmi v sále je minimálne zastúpenie žien – a to nielen medzi oficiálnymi delegátkami, ale tiež v auditóriu. Plamínková to na pohľadnici komentovala slovami: *„Milá Albínko, jsem dychtivá, zda mne v tomto mužství najdeš. Protože vím, že bys na to hledání moc času nevěnovala, oznamuji, že Tschéchoslovaquie je na konci franc.[ouzské] abecedy a že tedy je také na konci sálu.*“ Zvyknutá na extrémne pracovné nasadenie, efektívne rokovanie a konkrétne návrhy riešení, ktoré vyžadovala v sekretariáte Ženskej národnej rady, stavala sa veľmi kriticky voči práci na zasadnutiach Spoločnosti národov. Podľa nej bola zle zorganizovaná, neefektívna a rozvláčna. Na tej istej súkromnej pohľadnici sa posťažovala: *„...musím odpol.[edne] a zítra být vel.[ice] pilná, to jsou přímo balíky, které*

16 Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Fond MZV, III. sekce (zpravodajská), karton č. 209, inv. č. 12: Konference, kongresy, Spis č. 5: „Konference, kongresy ženské, 1920“.

17 Albína HONZÁKOVÁ, Práce F. F. Plamínkové na foru světovém, in: *Kniha života*, s. 104.

↑ Landvik, Nórsko, 1933. Zdroj: ANM / Landvik, Norway, 1933. Source: ANM

denně dostáváme. Já jsem divá z toho, že se tyto věci rozdávají teprve nyní – kdypak se to má číst?! Bojím se, že se to dělá ve S.N.[Společnosti národů] tak, jako v parlam. [entě] u nás: Že se to vytiskne – ale skoro nikdo to nečte! A já takhle pracovat neumím!" Pochválila sa, že na každoročnej oficiálnej večeri usporiadanej pre ženské delegátky v Spoločnosti národov, na ktorej sa zúčastnilo osemnásť žien, dostala slovo ako druhá v poradí v dĺžke piatich minút, pričom väčšina rečníčok mala časový limit len štyri alebo dve minúty. Svoje pôsobenie zhodnotila nasledovne: *„Měla jsem (...) dobrý úspěch, snad víc než dobrý! Ale mám moc a moc námitek, proti způsobu práce zde."*[18] Kritická bola aj voči pracovným postupom žien na tomto fóre. Na pohľadnici z mája 1931 sa Albíne Honzákovej zdôverila: *„Jinak se zlobím z té práce zde – mužů i žen – i ve schůzích. Už jsem vyrostla z těch nekonečných debat – řídit schůze je kumšt, který není mnohým ženám dán. A také zas mnohé mají dovednost táhnout věci, až jsou lidé umořeni a vyjde to tak, jak oni chtějí. A to ovšem, na mne neplatí – a tak se peru."*[19]

Akčná Plamínková sa zapojila do činnosti Spoločnosti národov vo viacerých smeroch. Okrem účasti na plenárnych zasadnutiach pôsobila v jej Sociálnej komisii a bola spravodajkyňou Komisie pre starostlivosť o dieťa. S ďalšou komisiou spolupracovala ako spravodajkyňa pre otázku štátnej príslušnosti vydatej ženy.[20]

V Ženeve už nemala tak organizačne a časovo náročný program, aký zažila počas svojej najdlhšej výpravy do Kanady a USA v roku 1925 spolu s Albínou Honzákovou. Vtedy sa cestou na washingtonský kongres Medzinárodnej ženskej rady zastavili najprv v kanadskej Ottawe a Toronte. Po nabitom programe vo Washingtone nasledovalo vyše dvojmesačné prednáškové turné po USA, kde navštívili viacero komunít českých a slovenských krajanov, ale aj veľa prírodných a kultúrnych turistických destinácií. Podľa spomienok Albíny Honzákovej začala Plamínková agitovať za feminizmus a demokratické Československo hneď na začiatku cesty v apríli 1925, keď v Liverpooli nastúpili na loď: *„Už na lodi začla práce. Delegátky, jedoucí na kongres, konaly pracovní schůzky mezi sebou i seznamovací mítingy pro obecenstvo. Na nich promluvila Plamínková o Československu. A jak sme*

18 LA PNP, fond Albína Honzáková, Korespondence přiajatá: pohľadnica od F. Plamínkovej datovaná v Ženeve 12. 9. 1931.
19 Tamže, pohľadnica od F. Plamínkovej datovaná v Ženeve 11. 5. 1932.
20 Práce F. F. Plamínkové na foru světovém, in: Albína HONZÁKOVÁ, *F. F. Plamínková*, Praha 1935, s. 110–111.

vystoupily v Kanadě, šlo to ráz na ráz, jedno za druhým. Proslovy a řeči na večerních schůzích, známé krátké projevy při obědech a pod. Rozhovory s hostitelkami, často i s mapou v ruce." Podľa Honzákovej mala Plamínková počas ich pobytu v Kanade a USA spolu 31 verejných prednášok a Albína 18. Osobitne si cenila zoznámenie a rozhovor Plamínkovej s Franklinom Rooseveltom: *„Nejvýznamnější rozhovor o Československu, o jeho menšinové politice, nebezpečí z Německa, o středoevropských poměrech, o mírových problémech a demokracii, měla F. F. Plamínková s Franklinem Rooseveltem, tehdy předsedou demokratické strany ve Spojených státech a guvernérem státu New York.*"[21] Známosti získané počas tohto pobytu využila o desaťročie neskôr na obranu Československa pred okupáciou nacistickým Nemeckom.

↑ Na jazere Torneträsk, Švédsko, jún 1933. Zdroj: ANM / On Lake Torneträsk, Sweden, June 1933. Source: ANM

Honzáková opísala, čo obnášala príprava na zahraničné akcie: *„Pro kongresy a konference musí býti připraveny referáty do všech stálých komisí, i celkové zprávy situační v ČSR. To se dělá doma celé dni a noci. Ale situace na kongresu přináší i práce nepředvídané a tak se tam pro schůze pracuje zase po nocech.*"[22] Medzinárodná spolupráca feministických organizácií si vyžadovala veľké nasadenie aj na domácej pôde. V Československu ju koordinoval špeciálny „Odbor styku s cizinou" v rámci Ženskej národnej rady (ŽNR). Na rozsiahlu korešpondenciu, vypracúvanie expertíz, organizovanie ciest, podujatí a ďalšie činnosti bola nevyhnutná časovo náročná organizačná i administratívna práca. „Odbor styku s cizinou" možno v tomto smere pripodobniť k úradu zahraničnej ženskej diplomacie v čase, keď ženy ešte neprenikli do oficiálnych diplomatických služieb. Tento druh práce vyžadoval mimoriadne nasadenie Plamínkovej a celého radu spolupracovníčok: *„O rozvoji styků našich ženských oganisací se světovým forem a množstvím práce z toho vyplývající, uděláme si představu, přidáme-li prostý výpočet ženských schůzí v šesti měsících v r. 1926. V červnu byly v Paříži za sebou 3 konference Mezinárodní aliance, Mezinárodní rady žen a Malé ženské dohody; všech se účastnila Plamíková. V červenci musila pro nával práce doma odříci účast na kongresu Mezinárodní ženské ligy v Dublině. Ale už v srpnu se účastnila v Ženevě všeobecného mírového kongresu a předsednictva Aliance.*"[23] Honzáková detailne opísala, ako výrazne to ovplyvňovalo Plamínkovej pracovný i osobný rozvrh: *„Na př. v listopadu 1933 jela Plamínková ve středu ráno do Bruselu na konferenci Mez[inárodní]. aliance a vrátila se v pátek ráno. Zájezd vykonala mezi dvěma velkými kampaněmi doma: subskripcí na koncert ŽNR a úporným zápasem za platy provdaných zaměstnankyň. Jindy jela do Francie, tam pobyla 2 dni na ženských „Etats generaux". Okamžitě se sebere, odjíždí, aniž viděla koloniální výstavu pařížskou, tehdy právě otevřenou. Nebo pracovala v Bulharsku v prosinci 1934, vracela se domů ve dne v noci a šla rovnou do rozpočtového výboru senátu. Tam právě začalo jednání o rozpočtu, trvající celé dny až do nocí, a tam měla Plamínková, jako každoročně, referát o neobsáhlejší kapitole, školství.*" Zdôraznila pritom veľký prínos Plamínkovej intenzívneho nasadenia: *„Na každé nové cestě získává nové přátele ale i novou práci. A tak přes velmi malou podporu naší veřejnosti, proniká práce československých žen mezinárodním světem.*"[24]

Bolo by veľmi náročné a prakticky ťažko uskutočniteľné, ak by sme mali presne zmapovať dátumy a všetky zahraničné lokality, ktoré Františka Plamínková navštívila, kde prednášala, diskutovala, poskytla interview, vystúpila v rozhlase alebo

21 Archiv Zdravotnického muzea při Národní lékařské knihovně Praha (AZM NLK), fond Anna Honzáková. Albína HONZÁKOVÁ, F. F. Plamínková – žena a státník, s. 51–52.
22 Práce F. F. Plamínkové na foru světovém, in: Albína HONZÁKOVÁ, *F. F. Plamínková*, s. 105–106.
23 Tamže, s. 106.
24 Tamže, s. 107–108.

inak pracovala počas medzinárodných kongresov žien či iných medzinárodných akcií. Svoj nabitý pracovný program senátorky, členky československej Národno-socialistickej strany a líderky feministického hnutia sa snažila zorganizovať tak, aby pracovne cestovala v letných mesiacoch, a aby cez Veľkú noc a vianočné prázdniny mohla aspoň trochu oddychovať – ideálne mimo dosahu verejnosti. Viacero takýchto zimných pobytov si zariadila na Slovensku vo Vysokých Tatrách, vo vile Sibír v Novom Smokovci. Mala tam okruh známych, ale často cestovala a bývala sama. Odtiaľ potom odosielala množstvo súkromnej aj pracovnej korešpondencie – rodine, priateľkám a kolegyniam, ale aj do kancelárie prezidenta republiky či kolegom v senáte. Tieto pobyty plánovala ako ozdravné, keďže sa jej zdravie zhoršovalo s pribúdajúcim vekom a hlavne v dôsledku dlhotrvajúcej extrémnej záťaže. Vždy si ale napokon vzala so sebou prácu; nedokázala pasívne oddychovať.

Pas na poslednú cestu do zahraničia: exil alebo návrat?

Listujúc pasom Františky Plamínkovej vydanom v máji 1939 sa dozvieme, že orgány okupačnej moci Protektorátu Čechy a Morava ho vystavili špeciálne pre vycestovanie na kongresy medzinárodných ženských organizácií. Pri listovaní je ťažké uvedomiť si, že to bola jej posledná zahraničná cesta, ktorá mala zjavnú spojitosť s jej neskoršími dvomi uväzneniami a popravou. Pas je itinerárom cesty F. Plamínkovej do Škandinávie v júni a júli 1939, teda v čase, keď už budila ostražitú pozornosť nemeckých okupačných orgánov – ako političke, senátorke, presvedčená demokratke a vplyvná líderka československého ženského hnutia s bohatými kontaktmi v zahraničí. Protektorátnemu režimu nevyhovovala ako zástankyňa Československa, Masaryka a Beneša. A tiež ako autorka otvoreného protestného listu Adolfovi Hitlerovi. Okrem toho udržiavala ilegálne styky s Edvardom Benešom v exilovej československej vláde v Anglicku. Napriek tomu jej – po dlhých taktických vybavovaniach – vydali cestovný pas, aby mohla vycestovať na kongresy dvoch medzinárodných organizácií ako ich podpredsedníčka. Tento pas otvoril Plamínkovej možnosť vycestovať. Na druhej strane ju ale postavil pred vážnu voľbu: emigrovať alebo sa vrátiť do okupovanej vlasti, v ktorej jej hrozí nebezpečenstvo?

V pase Františky Plamínkovej sú len stručné dáta. Bol vydaný na dobu piatich rokov. Ako povolanie Plamínkovej sa v ňom uvádza „*odborná učitelka*“, hoci ho už takmer dvadsať rokov nevykonávala. Titul senátorka už nemohla používať, keďže medzivojnový parlament bol rozpustený. V pase sa nachádza vízum do Nórska plus tranzitné víza do Švédska a do Veľkej Británie na 90 dní. Okolnosti Plamínkovej pobytu v Škandinávii nie sú dostatočne známe. Dozvedáme sa o ňom len sprostredkovane z kusých správ, krátkej korešpondencie a spomienok jej súčasníkov. Na cestu nastúpila s kolegyňami 11. júna 1939. Podľa pečiatok v pase o dva dni neskôr prekročila švédske hranice. Podľa E. Uhrovej ju na železničnej stanici v Štokholme privítala manželka českého veľvyslanca, československí krajania a zástupkyne švédskych ženských organizácií. Vo švédskom rozhlase predniesla 14. júna prejav v angličtine na tému žena v politike.[25] V Štokholme sa zastavila len nakrátko, cestou do Nórska na poradu už spomínanej Medzinárodnej federácie zárobkovo činných žien, ktorá sa konala v Oslo. O tejto pracovnej porade máme minimum informácií. Rokovalo sa o podmienkach ďalšej spolupráce a otázkach mieru. Zachovala sa fotografia, ktorá zachytáva Plamínkovú v Oslo na železničnej stanici. Podľa Jiřiny Zábranovej bol počas škandinávskeho pobytu vyhotovený aj filmový záznam, na ktorom figurovala Plamínková.[26]

25 UHROVÁ, *Radostná i hořká Františka Plamínková,* s. 263.

26 V spomienkach zaznamenala: „*Na podzim 1945 nebo 1946 poslaly nám norské ženy k zapůjčení film s paní Plamínkovou, který byl pořízen, když tam v roce 1939 byla na návštěvě a když jí tam všichni radili, aby se domů nevracela.*“ Jiřina ZÁBRANOVÁ, *Ohlédnutí*, Praha 1994, s. 223–224.

↑ Štokholm, Medzinárodná ženská rada, 1933. Zdroj: ANM / Stockholm, International Council of Women, 1933. Source: ANM

Hoci bol Plamínkovej pracovný program náročný, pri presunoch mala čas obdivovať prírodu a polárne noci. Na pohľadnici z turistického hotela v nórskom Trondhjeme 18. júna 1939 napísala Albíne: *„Jsme v horách – jely jsme 2 ½ hod. autobusem; krásné výhledy a teplo jako u nás. Není nocí vůbec – již v 10 večer u okna (otevřeného) beze světla. Ale tak to je ve 12, ve 2, 4 atd.“* O štyri dni neskôr, na pohľadnici z Osla, chválila miestne múzeum a informovala, že o pár dní bude pokračovať v ceste z Nórska na ďalší kongres.[27]

Nasledoval Plamínkovej presun do Dánska, kde v Kodani prebiehal od 8. do 14. júla zjazd Medzinárodnej aliancie za volebné a rovné občianske práva žien. Plamínková bola opätovne zvolená do funkcie druhej (z piatich) podpredsedníčok. V tom čase pracovala v rámci Aliancie zároveň ako predsedníčka jej výboru pre rovnaké pracovné podmienky mužov a žien.[28] Okrem opätovného zvolenia do funkcií sa Plamínkovej dostalo početných prejavov solidarity s jej okupovanou vlasťou – tú už vedenie Aliancie vyjadrilo na titulnej stránke aprílového čísla svojho časopisu *Jus suffragii*.[29]

Priebeh Plamínkovej pobytu bol plný napätia, ktorý strohé údaje v jej pase len naznačujú. Súčasťou víza do Švédska bola podmienka, ktorú mala dodržať. Na odtlačku pečiatky zo švédskej ambasády je uvedený príkaz: *„Vízum sa udeľuje pod podmienkou, že držiteľ pasu sa na území Švédska nebude podieľať na žiadnej politickej propagande.“*[30] Plamínkovej cieľom však bolo podniknúť všetky kroky na záchranu okupovaného Československa. Otvorený verejný prejav, ale aj neformálna diskusia v kuloároch, mohli byť pokladané za politickú propagandu. Pri plnení svojej misie bola preto Plamínková opatrná. Pociťovali to aj ostatné delegátky. Predsedníčka

27 LA PNP, fond Albína Honzáková, Korespondence přijatá, pohľadnica od F. Plamínkovej z 18. 6. 1939 a 22. 6. 1939.

28 *International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship. Report of the thirteenth Congress. Copenhagen, July 8th – 14th, 1939*, Ashford [1939], s. 4. https://digital.library.lse.ac.uk/Documents/Detail/report-of-the-thirteenth-congress-copenhagen-...-1939/213071

29 Czechoslovakia, *Jus suffragii. The International Women's News*, roč. 33, 1939, č. 7, s. 1.

30 Archiv Národního muzea (ANM), fond Františka Plamínková, Osobné doklady, Cestovný pas vydaný 20. 5. 1939, s. 7.

↑ Paríž, zasadnutie Medzinárodnej ženskej rady, 1934. Zdroj: LA PNP / Paris, meeting of the International Council of Women, 1934. Source: LA MCL

britskej pobočky WILFP Barbara Duncan Harris, ktorá bola na kongrese v Kodani, spomínala, že Plamínková *„ani v slobodných škandinávskych krajinách nemala úplnú slobodu hovoriť a pracovať tak, ako si želala, pretože bola všade pozorovaná a sledovaná “.*[31]

Svedectvá súčasníkov a ďalších zahraničných kolegýň dosvedčujú, že Plamínkovej aktivity počas jej posledného vycestovania predstavovali formu protestu proti nacizmu a odboja proti nacistickej okupácii. Z Kodane sa jej podarilo cez americkú spolupracovníčku odoslať list československej exilovej vláde v Londýne. Vtedajší Benešov osobný sekretár Eduard Táborský si do denníka zaznamenal: *„Přes Ameriku došel vzkaz od senátorky Plamínkové, poslaný z Kodaně, kde byla na kongresu Alliance pro volební práva žen. Bylo to úpěnlivé volání, aby Západ honem zbrojil, aby kolem Německa, Itálie a Japonska byla vytvořena hráz zbroje, za níž by se cítili jako myš v pasti. Jinak není ani s Hitlerem ani s Němci žádná řeč.“*[32]

Viaceré zahraničné aktivistky naliehali na Plamínkovú, aby sa do Protektorátu nevrátila a ponúkali jej pomoc. Okolnosti krátko pred vycestovaním do Škandinávie naznačujú, že nad možnosťou emigrácie vážne uvažovala. Obávala sa represií režimu po svojom návrate, avšak nie priamo voči svojej osobe. Obavy mala o svoje spolupracovníčky, a predovšetkým o zabezpečenie svojej sestry spolu s ich spoločným majetkom. Krátko pred cestou do Škandinávie preto prepísala na sestru Marii Vinklářovú – resp. jej oficiálne predala – svoj pozemok v mestečku Černošice s vtedy ešte rozstavanou vilou. Plánovala ju dávno pre sestru a pre seba ako spoločné bývanie a útočisko.

Ponuku na azyl vraj dostala už pred vycestovaním, a to od pracovníčky švédskej ambasády v Prahe, ktorá Plamínkovú nabádala, aby zostala v zahraničí a ochránila sa pred perzekúciami. Jedna z členiek Společnosti F. F. Plamínkové, založenej

31 Barbara Duncan Harris. Honour to a courageous woman, in: *In Memory of Františka Plamínková, member of the Senate of the Czechoslovak Republic, executed by the Nazis*, Londýn 1943, s. 4–5.

32 Eduard TÁBORSKÝ, *Pravda zvítězila. Denník zahraničního odboje* [Díl první], Praha 1947, s. 277.

↑ Londýn, Medzinárodná ženská rada. Zdroj: LA PNP / London, International Council of Women. Source: LA MCL

na jej počesť po zavraždení – pri príležitosti odhalenia pamätnej tabule na Staromestskom nám. č. 8[33] dňa 9. 11. 1967 – uviedla: *„A svědectví nejcennější vydává o F. F. Plamínkové zahraniční ženská pracovnice, která na mezinárodním kongresu ve Stockholmu v červnu r. 1939 přemlouvala senátorku Plamínkovou, aby zůstala v zahraničí, jíž se dostalo odpovědi, že Plamínková neopustí svou vlast.“*[34] Predsedníčka Aliancie IAWSEC Corbet Asby neskôr s ľútosťou spomínala, že „Plam“ (ako ju familiárne volali zahraničné spolupracovníčky) odmietla viaceré ponuky na emigráciu od kolegýň zo Škandinávie, USA aj Veľkej Británie.[35] Obdivovali Plamínkovej odpoveď, že jej miesto a práca je doma. Veľmi sa ale obávali o jej bezpečnosť po návrate do vlasti. Dokazuje to aj ďalšie svedectvo britskej aktivistky za práva žien: *„Nikdy nezabudnem na posledný okamih, keď som ju uzrela — v predvečer jej odchodu z Kodane po Kongrese Aliancie. Naliehali na ňu, aby sa vrátila s nami do Anglicka. Prosila som ju, aby si to ešte raz premyslela, lebo obe sme vedeli, že sa vracia do žalára, k mučeniu, k smrti. Povedala, že nedokáže znášať život utečenkyne, keď vie, že by ešte mohla aspoň trochu pomôcť ženám doma čeliť ich strašnému údelu.“*[36]

Jedine Josef David, predseda Československé obce legionářské a predseda Ústavodárního národního shromáždění po roku 1945, tvrdil, že Plamínková emigráciu vážne zvažovala: *„Posledně jsem s ní mluvil v den jejího odjezdu do severských zemí. Dostala od německých úřadů povolení k cestě na mezinárodní ženskou konferenci pod podmínkou, že se vrátí. Zapřísahal jsem ji, aby zůstala v emigraci, že pro naši věc může velmi mnoho vykonat, protože má jako nikto druhý veliké známosti v mezinárodních politických kruzích. Vzpomínám si, jak mne ostře odbyla a energicky odmítla s tím, že její místo je doma. Dověděl jsem se, že za hranicemi chtěla toto své rozhodnutí*

33 Dnes Staroměstské nám. č. 932/6.
34 Společnost F. F. Plamínkové, *Rada žen*, 1945, roč. 1, č. 13, s. 10.
35 M. I. Corbet Ashby, We were proud of her, in: *In Memory of Františka Plamínková*, s. 4.
36 Frantiska Plaminkova, *International Women's News*, 1943, roč. 37, č. 6, 1. 3. s. 95.

↑ Budapešť, Medzinárodná federácia zárobkovo činných žien, 1938. Zdroj: ANM / Budapest, 1938. International Federation of Business and Professional Women. Source: ANM

změnit, ale že nenašla pochopení u našeho zastupitelského úřadu v Paříži.“[37] Ďalšie podrobnosti však nie sú zatiaľ známe.

Členky ŽNR v časopise Ženská rada v správe o kondaňskom kongrese vyzdvihovali hlavne úspech zvovuzvolenia Plamínkovej za podpredsedníčku IAWSEC-u. Druhá časť správy ale už medzi riadkami naznačovala veľký strach o Plamínkovú: *„Na prvním místě, nejvyšším počtem hlasů a na doporučení 17 národností byla znovu zvolena a my jí musíme ze srdce přáti, aby tento opětný úspěch, svědčící o veliké lásce k ní a veliké popularitě jejího životního díla ve prospěch žen, ve zdraví a nezlomné síle po dlouhá léta využila k svému vnitřnímu uspokojení a k prospěchu lidského pokroku.*“[38] Správa bola totiž uverejnená až vo februári 1940, po policajných vyšetrovaniach a prvom šesťtýždňovom uväznení Plamínkovej na jeseň 1939.

Plamínková si bola vedomá, že je sledovaná a hrozia jej perzekúcie. Keď sa 18. júla 1939 vrátila späť do vlasti, dala vedieť o svojom návrate a stretnutí s kolegyňami zo ženského hnutia. Albínu Honzákovú narýchlo informovala: *„Milá Albíno, tak jsem doma. Bude hodně drobné práce, dát do pořádku všecko, co zde se nahromadilo. Až to udělám, zajdu do Černošic a zaskočím k Vám. Ještě dnes se dívky sejdou na kávu v šest v Klubu; kdyby byla Mařka Ti napsala hned včera o tom, snad bys byla také přijela.... (...) Já měla telefon za telefonem, kde kdo volal; přišly mi naproti – a šly s námi domů, Mařka vařila kávu, seděly jsme do šesti; přišla paní Elšlégrová, atd, atd, do půl desáté se dveře netrhly.*“[39]

Krátko na to bola predvedená na policajné výsluchy. Tie jasne naznačovali, že okupačné orgány počítali s možnosťou jej emigrácie, keďže jej vyšetrovatelia opakovane kládli otázku, prečo nezostala v zahraničí. V deň vypuknutia druhej

37 Archiv Zdravotnického muzea při Národní lékařské knihovně Praha (Archiv ZM NLK), fond Anna Honzáková, Spisy Albíny Honzákové, Josef DAVID, Žena statečná (prejav v novembri 1945 pri odhalení pamätnej tabule na Staromestskom námestí v Prahe).

38 A. GABRIELOVÁ, Zpráva o kongresu v Kodani, Ženská rada, 1940, roč. 16, č. 2, 29. 2. 1940, s. 8–9.

39 LA PNP, fond Albína Honzáková, Korespondence přijatá, pohľadnica od F. Plamínkovej z 18. 7. 1939.

svetovej vojny, 1. septembra 1939, bola zatknutá spolu s mnohými ďalšími potenciálnymi verejnými oponentmi režimu. Po šiestich týždňoch uväznenia, 9. októbra, ju prepustili. Plamínkovej prepustenie nastalo údajne aj vďaka intervenciám významných osobností a štátnikov zo zahraničia, s ktorými spolupracovala a osobne sa poznala. Viaceré kolegyne, ktoré s ňou absolvovali posledný pobyt v Škandinávii, vrátane lady M. Corbett Ashby, protestovali už v marci a apríli 1939, keď sa v zahraničnej tlači rozšírila správa, že Plamínkovú zatkli v prvej vlne zatýkaní hneď po 15. marci 1939.[40]

Podľa spomienok Albíny Honzákovej sa Plamínková rozhodovala o emigrácii ešte raz, po prepustení z väzenia v októbri 1939: *„Když byla senátorka Plamínková propuštěna (...) z vězení, nejprve navštěvovala všecky rodiny spoluvězňů a vyřizovala jim pozdravy. Pak se stěhovala z pražského bytu na Staroměstském náměstí do nového domova. (...) Zatím ženy svobodného světa jí připravovaly domov ve svých zemích. (...) Prostřednictvím švýcarského Červeného kříže žádaly, aby jí bylo dovoleno odejít do italského sanatoria, by tam léčila své vazbou otřesené zdraví. Odtamtud už by se dostala do ciziny. A zase to Plamínková odmítla.“*[41]

Na obranu republiky

V čase Plamínkovej cesty do Škandinávie boli už medzinárodné styky Ženskej národnej rady výrazne obmedzované okupačným režimom v Československu. Celková činnosť ŽNR bola v Protektoráte silne limitovaná. Vedenie Rady v máji 1939 informovalo svoje členky: *„Vzhledem k tomu, že 15. března t. r. byl vydán zákaz schůzí, musela se práce v ŽNR vykonávati pouze dohovorem s jednotlivými členkami předsednictva, které střídavě denně do kanceláře ústředí docházely.“*[42] O medzinárodnej činnosti mohlo začiatkom roku 1940 len trpko konštatovať: *„Práce styku s cizinou v období do 15. března m.[inulého] r.[oku] [t. j. 1939] pokračovala v linii započaté na podzim r. 1938. Po 15. březnu v důsledku změněné politické situace naší země zůstala zásadně omezena.“* Kontakty so zahraničím boli už len sporadické: *„V prvním čtvrtletí minulého roku [1939] byl ještě náš styk s organisacemi zahraničními velmi čilý: zúčastnily jsme se na přípravě zboží pro bazary pořádané ve prospěch našeho vývozu americkými ženskými organisacemi... Později zůstaly jsme ve styku jen s nynější neutrální cizinou. Výměna časopisů omezena – přesto zasílaly nám své časopisy Jihoslovanky a Bulharky a z Belgie docházel časopis Mezinárodní ženské rady.“*[43] V tomto kontexte malo vycestovanie Františky Plamínkovej na stretnutia viacerých medzinárodných ženských organizácií v lete 1939 s povolením protektorátnych úradov mimoriadny význam.

Ženská národní rada na čele s Plamínkovou verejne protestovala voči tomu, že nový protektorátny režim vylúčil ženy zo spoluúčasti na rozhodovaní o štáte tým, že im nepovolil členstvo v novom centrálnom politickom orgáne Národní souručenství. V správe o činnosti ŽNR za rok 1939 uviedli: *„Když v březnu m. r. [1939] po utvoření Národního souručenství, jediné politické základny českého národa, jeho organisační řád odepřel zletitým ženám možnost organisovati se v N. S. [Národním souručenství], zahájily jsme ihned řadu kroků a zásahů, jak u státního presidenta p. JUDr. Emila Háchy, tak i u ostatních rozhodujících činitelů N. S., abychom je přesvědčily, že poskytnouti ženám rovnoprávné členství je nejen přímým důsledkem dosavadního vývoje spolupráce české ženy na věcech národních, ale že jest to také nezbytností, v zájmu národního celku a národní pospolitosti.“*[44] Plamínková a jej kolegyne argumentovali, že je

40 M. CORBETT ASHBY, The Gestapo, *Daily News*, 21. 3. 1939, s. 4; Marie Jane JAMIESON, Woman senator arrested. Madame Plaminkova, *The Sydney Morning Herald*, 5. April 1939, s. 31.
41 AZM NLK, fond Anna Honzáková. Albína HONZÁKOVÁ, F. F. Plamínková – žena a státník, s. 64.
42 Z Ženské národní rady, Ženská rada, 1939, roč. 15, č. 5, s. 67.
43 Jednatelská zpráva Ženské národní rady za rok 1939 pro valnou schůzi, konanou dne 2. a 3. března 1940, Ženská rada, 1940, roč. 16, č. 2, 29. 2. 1940, s. 2 a 9.
44 Tamže, s. 6.

↑ Na poslednej zahraničnej ceste, v Škandinávii, Oslo, 13. 6. 1939. Zdroj: ANM / On her last trip abroad, in Scandinavia, Oslo, 13 June 1939. Source: ANM

to narušenie tradície a popretie ťažko vybojovaných ženských práv. V tomto zmysle adresovala Plamínková list prezidentovi Háchovi[45] a o rok neskôr, 16. 3. 1940, otvorený list. Formulovala ho v mene „českých žien" ako kolektívny protest a jasnú požiadavku: *„Proto staví se české ženy se vším důrazem proti tomuto nespravedlivému rozhodnutí, které je zneuznáním a znehodnocením duchovní a především politické práce, které ženy s láskou a oddaností přinášely svému národu a která byla vždy posilou v jeho minulosti a která, jak věříme, může připraviti lepší zítřek. Žádáme proto snažně, pane státní presidente, abyste v souladu s historií a národní svébytností českého národa své rozhodnutí o vyloučení žen z politické činnosti žen opravil a umožnil českým ženám, aby mohly sloužiti podle svému národu cele podle svých osobitých lidských schopností a tudíž i činností politickou."*[46]

Pomerne rýchlo si však uvedomila, že ŽNR by sa svojou spoluúčasťou v Národním souručenství vzdala svojich demokratických zásad a pristala by na spoluprácu s nacistickým režimom. Ako presvedčená demokratka, obdivovateľka prezidenta Tomáša Garriguea Masaryka a spolupracovníčka Edvarda Beneša dlhodobo protestovala proti praktikám nacistického Nemecka a jeho expanzívnej politike ohrozujúcej Československo.

Pozornosť vzbudila už otvoreným listom Adolfovi Hitlerovi zo 14. septembra 1938, v ktorom sa zastala vtedajšieho prezidenta Beneša a odmietla nemecké expanzívne ciele. Reagovala tým na známy Hitlerov prejav z 12. 9. 1938 na zjazde nacistickej strany v Norimbergu, ktorý sa stal rozbuškou násilných nepokojov Nemcov v pohraničných oblastiach Československa. Hitler v ňom mimoriadne agresívnym spôsobom napádal československú vládu, že vraj brutálne potlačuje 3,5 miliónu Nemcov demokratické práva na území svojho štátu. Prezidenta Beneša obvinil zo šírenia lživých správ, že Nemecko robí nátlak na Československo, mobilizuje armádu a pripravuje vojenské obsadenie Sudet. Hitler vzápätí vyhlásil, že *„ani jeden nemecký vojak nedostal mobilizačný rozkaz"* a pokračoval v hrubých

45 LA PNP, fond Františka Plamínková, Korespondence vlastní, odeslaná Emilu Háchovi, 23. 3. 1939.
46 Archiv Národního muzea, fond Františka Plamínková, Korespondence oficiální, dopis Plamínkové Emilu Háchovi 16. 3. 1940.

slovných útokoch a hrozbách voči Československu.[47] Dlho očakávaný Hitlerov prejav, odvysielaný vo večerných hodinách v rozhlase, vyvolal neobyčajne silné reakcie. Jeho cieľom bolo eskalovať napätie, ktoré o krátky čas vyústilo do podpísania Mníchovskej dohody 30. 9. a rozbitiu Československa. Hitlerovo demagogické vystúpenie 12. 9. vyvolalo ešte v ten istý večer vzbury na sudetskom území. Na druhý deň Československo vyhlásilo stanné právo vo viacerých pohraničných okresoch a situácia ďalej eskalovala.[48] Hitlerova reč v Norimbergu vyvolala hneď aj rad ostrých protestov v zahraničnej, najmä britskej tlači.

V tejto atmosfére Plamínková skoncipovala list adresovaný Hitlerovi, datovaný 14. 9. 1938, dva dni po jeho norimberskom prejave. Podľa E. Uhrovej si Plamínková vypočula Hitlerov prejav v rozhlase, ležiac v nemocnici po operácii ucha. Napriek tomu reagovala.[49] Hitlera nazvala diktátorom. Obvinila ho z urážky Beneša a z klamstva, tvrdiac, že existujú dôkazy o pohybe nemeckej armády k československým hraniciam. Plný text listu uverejnila Ženská rada pod názvom „Dopis předsedkyně Ženské národní rady kancléři Hitlerovi" v nasledovnom znení:

„Pane kancléři,

v řadě nesprávností, jež jste vyslovil ve své pondělní řeči a jež jsou vysvětlitelny jen historickými a národopisnými omyly, dotkl jste se těžkou urážkou našeho presidenta Beneše.

I tato urážka snad je vysvětlitelnou nedostatkem informací, jimž podléhá diktátor, jehož okolí jej informuje toliko o věcech, které jsou ve směru jeho přání.

Proto píši: Letadlem jsem navštívila 13. – 15. května jižní Francii. ***A tam, nikoli v ČSR****, jsem tiskem a hlasem lidu* ***byla přesvědčována, že německá armáda se pohybuje k hranicím ČSR****. Jak lze tedy říci, že to byl výmysl presidenta dr. Beneše?*

Nikdo by nemohl dr. Beneše ze lži podezřívat, kdo nezná českou historii, hrdinný zápas Čechů v XV. století ***za pravdu boží****, jejich zápas* ***za tutéž pravdu*** v XVII. století, život Masarykův a ***vítězství jeho pravdymilovnosti****, že na státní znak Čsl. republiky vepsal národní heslo »****Pravda vítězí****«* a že dr. Beneš byl jeho nejmilejší spolupracovník a žák!

Jako poctivá demokratka považuji za svoji ***lidskou*** *povinnost Vám, pane kancléři, napsati tato slova s pevnou vírou, že i proti vojenské přesile »Pravda zvítězí«.*

F. F. Plamínková, senátorka ČSR."[50]

Či sa tento Plamínkovej protest stal príčinou jej uväznenia, sa viedli a vedú dohady. Nie je totiž známe, že by nemecká strana priamo reagovala na Plamínkovej otvorený list Hitlerovi. Podľa informácií uvedených v časopise ŽNR Plamínková list Hitlerovi naozaj odoslala a Ženská rada ho následne uverejnila v plnom znení. Skutočnosť, že existuje jeho preklad do španielčiny a baskidčiny naznačuje, že ho ŽNR rozoslala medzinárodným ženským organizáciám a že sa ďalej šíril v zahraničí.[51] Ani Plamínková, ani redaktorky časopisu však neočakávali priamu odpoveď: *„Hned po řeči říšského kancléře Hitlera 12. 9. t. r. [1938] zaslala mu naše předsedkyně, senátorka Plamínková, dne 14. září dopis, ve kterém uváděla na správnou míru tvrzení, která vyslovil ve své řeči dne 12. září – přirozeně, že nedalo se čekati nějaké odpovědi na*

47 Adolf Hitler's Addres on the Sudeten Germans. 1938-09-12 / Rede auf dem Reichsparteitag über die Sudetenkrise. In *DocsTeach – A National Archives Foundation*, https://docsteach.org/document/hitlers-address-sudeten/#:~:text=This%20sound%20recording%20captures%20Adolf,with%20English%20recapitulations%20at%20intervals.

48 Osudný rok 1938 našich dějin, *Národní listy*, roč. 79, 1. 1. 1939, s. 2.

49 E. UHROVÁ, *Radostná i hořká Františka Plamínková*, s. 453.

50 Dopis předsedkyně ŽNR kancléři Hitlerovi 14. září 1938, Ženská rada, 1938, č. 7 (september), s. 148. Zvýraznenia v texte podľa originálu.

51 Letter from F .F. Plamínková, chairwoman of the National Council of Women to Chancellor Hitler. 14 September 1938. (Documento No 7 del Cosejo de Mujeres de 1938), in: *Artium Museoa*, https://denda.artium.eus/en/producto/carta-de-f-f-plaminkova-presidenta-del-consejo-nacional-de-mujeres-al-canciller-hitler-14-de-septiembre-de-1938-en/

tento dopis, ale naše předsedkyně, která ležela tehdy těžce nemocna v Brně, považovala za svou povinnost poctivé demokratky, napsati říšskému kancléři otevřeně, že není správně informován."[52]

Ak aj list dorazil na Hitlerovu adresu, je vysoko pravdepodobné, že sa ním osobne nezaoberal. Poštová zásielka by bola najprv skontrolovaná a zrejme zadržaná už pracovníkmi jeho kancelárie. V čase príprav Mníchovskej dohody a anexie ďalších území sa Hitler sústreďoval na preňho dôležitejšie záležitosti. Nemeckému vedeniu ale určite prekážalo ovplyvňovanie významných politikov a verejnej mienky vo Francúzsku, Veľkej Británii, USA a ďalších krajinách, ktoré upozorňovalo na nebezpečenstvo Hitlerovej expanzívnej politiky a nabádalo neustupovať jeho nátlaku. Plamínková a ŽNR odoslali rad telegramov v tomto duchu v priebehu septembra 1939, napr. Chamberlainovi, Daladierovi a Rooseveltovi. Výzva na záchranu Československa, ktorú v októbri rozoslali všetkým spriateleným ženským spolkom v zahraničí, vyvolala veľkú vlnu solidarity a podpory. Informovala o tom Ženská rada, ktorá postupne uverejnila veľkú časť podporných reakcií zo zahraničia: *"Mezitím dostávaly jsme ovšem z ciziny množství dopisů od našich spolupracovnic mezinárodních, kde nám vyslovovaly své sympatie a obdiv nad chováním našeho národa v krutých těch dnech. Odpovídaly jsme ihned na tyto dopisy, jež byly plny upřímného přátelství pro naši zemi i přátelství osobního jak pro naši předsedkyni, tak i pro mnohé naše členky…"*[53]

Dôvodom zatknutia a zavraždenia F. Plamínkovej boli jej dlhodobé aktivity na obranu republiky a jej potenciál organizovať v radoch žien odboj voči nemeckému okupačnému režimu. Hoci je jej list Hitlerovi už dostatočne známy, doteraz neznáme boli jej ďalšie aktivity, ktoré mali potenciálne oveľa väčší dosah. Materiály Ministerstva zahraničných vecí obsahujú doklady o systematickej snahe Plamínkovej chrániť integritu Československa upozorňovaním na nebezpečenstvo vojenskej expanzie Nemecka. Začiatkom júna 1938 zaslala na československé ministerstvo zahraničných vecí list s elaborátom, ktorý sumarizoval útočné plány hitlerovského Nemecka. Materiál nazvaný „Hitlerovy plány k dosažení světové moci" pripravili aktivistky na konferencii mierovej ligy v Marseille, ktorej sa Plamínková krátko predtým zúčastnila. Žiadala ministerstvo, aby dalo elaborát preložiť do angličtiny a francúzštiny, aby ho mohla ona spolu s ďalšími delegátkami o mesiac neskôr šíriť počas pobytu na kongrese Medzinárodnej ženskej rady v Edinburgu.[54] Elaborát obsahoval rozbor cieľov, deklarovaných jednak v programe nacistickej strany, jednak v Hitlerovej knihe „Mein Kampf": *„Máme dva oficielní doklady, které jasně vyjadřují záměry pana Hitlera. Je to za prvé program strany nacionálně socialistické, při němž vůdcové strany bezvýhradně slibují, že jej budou zachovávati třeba i s nasazením vlastního života. Druhým dokladem jest Hitlerův „Mein Kampf", jež jest v Německu politickou biblí a povinnou učebnicí na všech ústavech strany a na všech veřejných školách, počínaje od škol národních až po university. Uvádíme nejvýznamnější myšlenky pro ty, kteří těchto dokladů neznají."*[55] Ministerstvo jej žiadosti vyhovelo, dalo materiál preložiť a distribuovať.[56] Plamínková s ďalšími delegátkami následne šírila uvedené materiály a systematicky šírila ich posolsto. Predpokladáme, že rovnaké postoje – hoci menej otvorene – prezentovala aj počas svojho pobytu v Škandinávii v lete 1939. Jej aktivity v prospech záchrany Československa pred nemeckou okupáciou na medzinárodnom fóre boli všeobecne známe.

52 Zdeňka POTOČKOVÁ, Co vykonala ŽNR v těchto dnech, Ženská rada, 1938, roč. 14, č. 8, s. 167.
53 Tamže.
54 Archiv Minsterstva zahraničních věcí, Sekce III zpravodajská, karton 309: Spis 12: Konference mezinárodní: Ženských svazů, spolků a organizací. Věc: Nac. socialistické plány, výtah pro kongres Mezin.žen.rady v Edinburgu, List F. Plamínkovej z k MZV z 9. 6. 1938.
55 Tamže, „Hitlerovy plány k dosažení světové moci".
56 O protihiltlerovskej akcii nebola v oficiálnej správe z kongresu uverejnenej v časopise Ženská rada ani zmienka. L. NOSILOVÁ, Jubilejní kongres MŽR v Edinburku od 11.–21. VIII. 1938, Ženská rada, 1938, roč. 14, č. 7, s. 151–154.

↑ Medzinárodná federácia zárobkovo činných žien, Trondheim, Nórsko, 1939. Zdroj: LA PNP / On her last trip abroad, Trondheim, Norway, International Federation of Business and Professional Women, 1939. Source: LA MCL

Vo väzení a odboji – v spomienkach súčasníkov

Nacistické aj protektorátne úrady si uvedomovali silnú medzinárodnú reputáciu a potenciál Plamínkovej pri ovplyvňovaní verejnej mienky v zahraničí. O to nebezpečnejšie sa javili aj jej domáce pololegálne a ilegálne aktivity. Po atentáte na nemeckého ríšskeho protektora Reinharda Heydricha Plamínková odmietla vyjadriť lojalitu vedúcim predstaviteľom Protektorátu Čechy a Morava. Odmietla verejne odsúdiť atentát a zložiť sľub vernosti nemeckej ríši, vynucovaný okupačným režimom. Nedonútili ju k tomu ani tlak a slovné útoky na ŽNR a jej osobu.[57]

Okrem spomienky Milady Horákovej publikovanej po vojne v časopise *Rada žen* neboli doteraz známe svedectvá o jej pobyte a postojoch vo väzení, ktoré podali Plamínkovej ďalšie spoluväzenkyne. Zozbierala a uschovala ich do svojho archívu Albína Honzáková. Plamínková podľa nich prejavovala neoblomnosť už počas prvého uväznenia v septembri a októbri 1939. Spoluväzenkyňa Julie Prokopová opísala príchod Plamínkovej do cely pri jej prvom zatknutí: *„Pevným krokem, s úsměvem vešla do vězeňské cely. Hrdá, nepřístupná k hlídačům nacistům. Laskavá kamarádka všech vězněných žen. Přátelsky rozdávala z mála, které ji náleželo. Osud země, starost o přátele ji sužovala. V tichých šeptech kuly jsme plány, i odbojná píseň linula se vězeňskou celou. Když na zákrok ciziny byla propuštěna ze žaláře, přes všechno nebezpečí dala se znova do práce. Udržovat plamen odboje, sdružovat všechny, kdož chtěli pracovat v odboji proti nacistům, bylo jí životní nutností. Přes všecky útoky a varování zůstala důsledná ve svém působení. Pevnou rukou vedla své přátele, zvedala mnohé z beznaděje, nalézala cestu z úniku před léčkami gestapa. Vedla zápas tajný i veřejný, vždy neúnavná, vědoucí, že stojí tak vysoko a je majákem a musí svítit příkladem.“*[58]

57 Podrobnejšie: Radostná i hořká Františka Plamínková (doplněk ke stejnomenné knize), in: Eva UHROVÁ, *Po stopách šesti žen*, Praha 2020, s. 278–287.

58 Archiv ZM NLK, fond Anna Honzáková, Spisy Albíny Honzákové, Julie Prokopová, Památce F. F. Plamínkové.

↑ Obálka časopisu *Kvinden og Samfundet* ku kongresu Medzinárodnej aliancie za volebné a občianske práva žien v Kodani, 1939. Zdroj: ANM / Cover of *Kvinden og Samfundet* dedicated to the congress of the International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship in Copenhagen, 1939. Source: ANM

Pavla Řeháková, ktorá spolu s Plamínkovou zdieľala celu č. 209 na Pankráci, spomínala na jej nezlomnú energiu a optimizmus: *„Dne 1. září 1939, prvý den války Německa s Polskem, odjížděly navečer směrem z Benešova ke Praze dvě nákladní auta plná osazenstva, určeného Němci k zajištění do vězení (či snad do lágrů). Mezi těmi arijskými a židovskými zajištěnci byly jenom dvě ženy, já a JUDr. Ludmila Kloudová (obě z Benešova). Po hodinové jízdě z Benešova vjížděla auta na nádvoří pankrácké věznice. Muži byli odvedeni na své oddělení a my dvě ženy na jiné, pro ženy, a to do společné*

vazby, cely č. 209. (...) A v té prvé vteřině vstupu do cely č. 209, pojednou nečekaně mně tak srdečně zaznělo vstříc: 'Pavlo, tys tu také z Benešova?' – 'Ano, Fanouši, ale ne sama. Za mnou jde ještě Dr. Kloudová.' A tu se s námi vítala Senátorka Františka Plamínková, která téhož dne byla vzata do ochranné vazby jako my dvě." Plamínková nestrácala odhodlanie. Napriek svojmu pokročilému veku na obavy spoluväzenkýň vraj reagovala slovami: *„Jest to nyní zlé a bude jistě ještě horší. Musíme všichni vydržet. Já nechci nic zapřít, co jsem dělala pro ženské hnutí a pro stranu. Ostatně byla to práce pro českého člověka a na tu jsem hrdá!"*[59]

Po návrate z väzby po prvom zatknutí Františka Plamínková vedela o sledovaní a nebezpečenstve opätovného uväznenia. Napriek tomu pokračovala v aktivitách v rámci ženského hnutia. Z jej krokov je ale zjavné, že sa snažila chrániť svoje kolegyne, priateľky a príbuzných pred perzekúciami a neinformovať ich o svojom zapojení do niektorých ilegálnych aktivít. Viaceré jej vtedajšie kolegyne zdôrazňovali Plamínkovej neústupnosť. Napríklad Jiřina Zábranová charakterizovala jej postoje takto: *„Nedovedla ustoupit. Proto se vrátila v roce 1939 z Norska a kárala každou naši poznámku, že se neměla vracet. Zůstávaly marné všechny naše žádosti, aby v nuceném ústraní věnovala se psaní pamětí a vzpomínek o své práci. Odbývala nás smíchem a poukazem, že 3x jí vyvěštili život do 90 let. Kdosi z ruky, pak při soukromém obědě u pres.[identa] Roosevelta starý indián a v Norsku rybář z popela spálené ryby. Pak ale ulétl z její tváře smích a dodala: ten indián i ten rybář ale připojovali, že poslední desítky let jsou nějak podivně zamlženy příkrou čárou – a zas už se smíchem šeptla – to oni nevědí, co je to život v okupaci za Hitlera."*[60]

Jedinečné a doteraz neznáme svedectvo o Plamínkovej pobyte počas druhého zatknutia a uväznenia od 11. júna 1942, ktoré predchádzalo jej poprave 30. júna 1942, zachytila Marie Nedvědová: *„F. F. Plamínková přišla na naši celu večer v osm hodin. Hned jak vešla, představila se nám a žádala o kousek volného místa na poličce. Pak vyndala několik krajíčků chleba a kousek masa a vše nám rozdala. Když jsme se zdráhaly to přijmout, ujišťovala nás, že jde přímo z domu a že je syta, kdežto my, že jsme tu již dlouho. Když i já jsem se jí představila, objala mě a řekla: ‚Mám radost, že jsem přišla zrovna k tobě na celu.' Na to jsem se ji ptala, proč ji vzali, když ji nechali tak dlouho na svobodě. Řekla, že neví, myslí však, že to souvisí s její návštěvou rodiny jednoho popraveného továrníka na Balabince v Libni. Vyprávěla také o svém zatčení hned po příchodu Němců. Byla tehdy na cele s komunistkami. Tehdy, že ji pustili, tentokrát však ví, že ji nepustí. Přišla na Pankrác zároveň se spisovatelkou Ziegloserovou, jak říkala, a s ní byla také odtransportována."*

Podľa Nedvědovej si Plamínková plne uvedomovala nebezpečenstvo, že jej hrozí usmrtenie: *„Při rozmluvě o situaci politické jsem si pozdychla, že se už se svými nesejdu, ale ona mi říkala: 'Ty ano, ale já už ne, uvidíš, že mě popraví.'"* Preto sa snažila prostredníctvom Nedvědovej zanechať odkaz pre ostatných, ktorý zostáva posolstvom a varovaním aj nasledujúcim generáciám: *„'Až tě propustí, vyhledej mé spolupracovnice a vyřiď jim, aby pracovaly na společném dílě dále, že lituji, že nedodělám to, co jsem si předsevzala udělat.' – Žádá všechny, aby vytrvaly i přes všechny obtíže, které je jistě čekají. Vyprávěla o založení Ženské národní rady, co vše bylo třeba vykonat a jak zdárně [by] vše pokračovalo. Litovala hluboce, že se už nebude moci zúčastnit na výstavbě nové republiky. Stále vzpomínala své sestry, bála se, aby ji Němci nepřipravili o všechen majetek. Asi za dva dny přišla vrchní dozorkyně a nařídila paní Plamínkové, aby se připravila, že pojede transportem. Ona se trpce usmála a říkala: 'Vidíš, jak pospíchají, aby to se mnou skoncovali. Vyřiď všem, že jsem byla popravena bez výslechu a soudu'."*[61]

Keď sa tri roky predtým dostala do zahraničia správa, že Plamínkovú zatklo gestapo a transportovali ju do koncentračného tábora, vyvolalo to silnú odozvu.

59 Tamže, Pavla Řeháková: Cela č. 209 na Pankráci dne 1. září 1939. (In memoriam senátorky Františky Plamínkové).

60 LA PNP, fond Františka Plamínková (přír. č. 22/76), rukopis, Jiřina Zábranová, Proslov u pamětní desky F. F. Plamínkové 1967.

61 Archiv ZM NLK, fond Anna Honzáková, Spisy Albíny Honzákové, Marie NEDVĚDOVÁ, Společný pobyt ve vězení na Pankráci.

↑ Kodaň, počas rokovania, júl 1939 + averz fotografie. Zdroj: LA MCL / Copenhagen, during the proceedings, July 1939 + photograph, recto. Source: LA MCL

Intervencie funkcionárok medzinárodných ženských organizácií – a určite aj prominentných politikov a diplomatov – vtedy Plamínkovej pomohli. Členky Medzinárodnej rady žien, WILFP aj iných združení vtedy vyzývali k solidarite na záchranu Plamínkovej: „*Očakáva sa, že medzinárodné organizácie žien budú silno apelovať na nemecké úrady, aby ju prepustili.*“[62] Zdá sa, že vtedy ich intervencie pomohli. O zatknutí uznávanej kolegyne, ktorá bola vzorom aj pre mnohé ženy v zahraničí, sa už v júni 1942 nestihli dozvedieť. Overené správy dostali až vo februári nasledujúceho roka. V nekrológu, uverejnenom 1. 3. 1943, noviny uviedli: „*Po mnohých mesiacoch neistoty sa teraz cez švédske sprostredkovanie dozvedáme z nemeckých zdrojov, že pani Plamínková je mŕtva, 'spolu s ďalšími jej krajanmi'. Vieme, čo to znamená, a je to takmer vďačnosť čo cítime, keď vieme, že našla pokoj a už nemusí čeliť peklu väzenia a mučenia.*“ Znovu zopakovali, ako odmietla viaceré ponuky emigrovať počas vycestovania na ženské kongresy v Škandinávii: „*Zvolila si cestu, ktorú vnímala ako svoju povinnosť, a my si môžeme len uctiť jej pamiatku ako jednej z najodvážnejších a najvýznamnejších osobností, ktoré sme mali to šťastie poznať.*“[63]

Rozhodnutie urobila počas posledného stretnutia s priateľkami a kolegyňami z medzinárodného ženského hnutia, v ktorom pôsobila intenzívne vyše dvadsať rokov. Pre zahraničie sa stala symbolom odboja voči nacistickému okupačnému režimu. Plamínkovej meno a význam pre medzinárodné ženské hnutie dlho rezonovalo. Pripomínali si ju tiež doma a plánovali pokračovať v práci v duchu jej ideálov.

Vedenie feministického prúdu prevzala po vojne Milada Horáková, ktorá sa vrátila z koncentračného tábora. Ako sa sama vyjadrila, tejto úlohy sa ujala na pamiatku Františky Plamínkovej a jej odkazu. Nepodarilo sa jej ale čeliť silnému tlaku komunistov a komunistiek, ktorí sa snažili pod svojím vedením zjednotiť všetky prúdy ženských organizácií, už značne zdecimovaných protektorátnym režimom. Nakoniec aj Milada Horáková – pôvodne Plamínkovej žiačka a neskôr kolegyňa v ženskom hnutí – skončila zavraždením po vykonštruovanom politickom procese. Cieľom nového komunistického režimu bolo potlačiť akúkoľvek opozíciu a slobodu prejavu, a ženské hnutie so silnými tradíciami a účinnými spôsobmi práce predstavovalo neželaný element. Skončila tým nielen éra medzivojnového pestrého ženského hnutia so silným feministickým prúdom a jej líderiek, ale aj odkaz z odboja. Začalo systematické vymazávanie pamäti na demokratické korene českého a československého ženského hnutia a na ich osobnosti, deformoval sa aj obraz ľavicových líderiek. Odkaz Plamínkovej s jej silným demokratickým a feministickým presvedčením nebol vhodný pre povojnový ani socialistický režim.

62 Marie Jane JAMIESON, Woman senator arrested. Madame Plaminkova, *The Sydney Morning Herald*, 5. April 1939, s. 31.

63 Frantiska Plaminkova, International Women's News, roč. 37, č. 6, 1. 3. 1943, s. 95.

PRAMENY A LITERATURA

ARCHIVNÍ PRAMENY

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond MZV, III. sekce (zpravodajská)

Archiv Národního muzea, fond Františka Plamínková

Archiv Zdravotnického muzea při Národní lékařské knihovně Praha, fond Anna Honzáková

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Albína Honzáková

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Františka Plamínková

ČLÁNKY V DOBOVÉM TISKU

A. **GABRIELOVÁ**, Zpráva o kongresu v Kodani. *Ženská rada*, 1940, roč. 16, č. 2, 29. 2. 1940, s. 8–9.

Czechoslovakia. *Jus suffragii. The International Women's News*, 1939, roč. 33, č. 7, s. 1.

Čsl. odbočka Open Door International. *Ženská rada*, 1934, roč. 10, č. 3, s. 25–26.

Dopis předsedkyně ŽNR kancléři Hitlerovi 14. září 1938. *Ženská rada*, 1938, č. 7 (září), s. 148.

Frantiska Plaminkova. *International Women's News*, 1943, roč. 37, č. 6, 1. 3. 1943, s. 95.

Otylie **HANOUSKOVÁ**, Mírová práce žen. *Ženská rada*, 1929, roč. 5, č. 6, s. 79–80.

Marie Jane **JAMIESON**, Woman senator arrested. Madame Plaminkova. *The Sydney Morning Herald*, 5. April 1939, s. 31.

Jednatelská zpráva Ženské národní rady za rok 1939 pro valnou schůzi, konanou dne 2. a 3. března 1940. *Ženská rada*, 1940, roč. 16, č. 2, 29. 2. 1940, s. 2–9.

Kongres světového svazu pro volební právo žen. *Šťastný domov*, roč. 9, 1912–1913, č. 18, s. 1.

L. **NOSILOVÁ**, Jubilejní kongres MŽR v Edinburku od 11.–21. VIII. 1938. *Ženská rada*, 1938, roč. 14, č. 7, s. 151–154.

Osudný rok 1938 našich dějin. *Národní listy*, roč. 79, 1. 1. 1939, s. 2.

F. F. **PLAMÍNKOVÁ**, Mrs. Carrie Chapman Catt. *Ženská rada*, 1929, roč. 5, č. 1, s. 2–4.

Zdeňka **POTOČKOVÁ**, Co vykonala ŽNR v těchto dnech. *Ženská rada*, 1938, roč. 14, č. 8, s. 167.

Společnost F. F. Plamínkové. *Rada žen*, 1945, roč. 1, č. 13, s. 10.

Věra **VOSTŘEBALOVÁ**, Mezinárodní federace výdělečně činných žen. *Ženská rada*, 1931, roč. 7, č. 7, s. 153–154.

Z Ženské národní rady. *Ženská rada*, 1939, roč. 15, č. 5, s. 67.

DOBOVÁ LITERATURA A MEMOÁRE

Milena **ATANASKOVIČ**, Paní Plamínková. In: Albína **HONZÁKOVÁ** (ed.), *Kniha života. Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*. Praha, 1935, s. 759–760.

Albína **HONZÁKOVÁ** (ed.), *Kniha života. Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*. Praha, 1935.

Albína **HONZÁKOVÁ**, Práce F. F. Plamínkové na foru světovém. In: Albína **HONZÁKOVÁ** (ed.), *Kniha života. Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*. Praha, 1935, s.104–119.

Albína **HONZÁKOVÁ**, Studie práce a osobnosti F. F. Plamínkové. In: Albína **HONZÁKOVÁ** – Jindřich ŘÍHA, *Senátorka F. F. Plamínková a president Masaryk*. Praha, 1935, s. 23–119.

In Memory of Františka Plamínková, Member of the Senate of the Czechoslovak Republic, Executed by the Nazis. Londýn, 1943.

International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship. *Report of the Thirteenth Congress. Copenhagen, July 8th–14th, 1939*. Ashford, [1939].

Ivan **LAH**, Vzpomínka slovinského studenta. In: Albína **HONZÁKOVÁ** (ed.), *Kniha života. Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*. Praha, 1935, s. 304–308.

Rosa **MANUS**, Byla jsem požádána… In: Albína **HONZÁKOVÁ** (ed.), *Kniha života. Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*. Praha, 1935, s. s. 743–744.

Eduard **TÁBORSKÝ**, *Pravda zvítězila. Denník zahraničního odboje*. Díl první. Praha, 1947.

Jiřina **ZÁBRANOVÁ**, *Ohlédnutí*. Praha, 1994.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

Gabriela **DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ**, Between Transnational Cooperation and Nationalism: The Little Entente of Women in Czechoslovakia. *Aspasia: The International Yearbook of Central Eastern and Southeastern European Women's and Gender History*, 2022, roč. 16, č. 1, s. 56–78.

Gabriela **DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ**, Little Entente of Women and Unity of Slavic Women in Czechoslovakia: Feminist Aspirations, Political Involvement, and Limits of Transnational Cooperation. In: Katerina **DALAKOURA** – Krassimira **DASKALOVA** (ed.), *Feminisms and Politics in the Interwar Balkans and East-Central Europe*. Amsterdam 2026, s. 65-92.

Soňa HENDRYCHOVÁ, Františka Plamínková. In: Francisca **DE HAAN**, Krassimira DASKALOVA, Anna **LOUTFI** (ed.), *A biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms: Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries*. Budapest and New York 2006, s. 435-439.

HENDRYCHOVÁ, Soňa. Františka F. Plamínková: Politik als Berufung, in: **WAGNEROVÁ** [Köhler], Alena (ed.) *Prager Frauen: Neun Lebensbilder*. Mannheim 1995, s. 96-122.

Dana **MUSILOVÁ**, Open Door International a diskuse o legislativních omezeních ženské práce v Československu. In: Jan **KORBER** (ed.), *Republika mezi rovností, růzností a jednotou*. Praha, 2023, s. 59–70.

Eva **UHROVÁ**, *Po stopách šesti žen*. Praha, 2020.

Eva **UHROVÁ**, *Radostná i hořká Františka Plamínková*. Praha, 2014.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Artium Museoa. Letter from F. F. Plamínková, chairwoman of the National Council of Women to Chancellor Hitler. 14 September 1938 (Documento No 7 del Consejo de Mujeres de 1938). Dostupné z: https://denda.artium.eus/en/producto/carta-de-f-f-plaminkova-presidenta-del-consejo-nacional-de-mujeres-al-canciller-hitler-14-de-septiembre-de-1938-en/

DocsTeach – A National Archives Foundation. *Adolf Hitler's Address on the Sudeten Germans. 1938-09-12 / Rede auf dem Reichsparteitag über die Sudetenkrise*. Dostupné z: https://docsteach.org/document/hitlers-address-sudeten/

London School of Economics Digital Library. *International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship. Report of the Thirteenth Congress. Copenhagen, July 8th–14th, 1939.* Dostupné z: https://digital.library.lse.ac.uk/Documents/Detail/report-of-the-thirteenth-congress-copenhagen-...-1939

Studies
SK + EN

Acta Musei Nationalis Pragae Historia 80/2026/4
DOI: 10.37520/amnph.2026.025

Gabriela Dudeková Kováčová

Františka Plamínková's Passport: An International Feminist in the Service of Democracy and the Republic (EN)

The study is the result of the VEGA 2/0020/23 project "Politická mobilizácia, politizácia a politická ľahostajnosť slovenského obyvateľstva, 1848 – 1938" [Political Mobilisation, Politicisation and Political Apathy among the Slovak Population, 1848–1938], carried out at the Institute of History of the Slovak Academy of Sciences (SAV, v.v.i.). G. Dudeková Kováčová is a research fellow at this institute.

Gabriela Dudeková Kováčová,
Institute of History
of the Slovak Academy
of Sciences (SAV, v.v.i.).,
gabriela.dudekova@savba.sk

Among Františka Plamínková's estate in the collections of the National Museum in Prague, only a few physical objects have been preserved in addition to written documents. Two personal identification documents—a senator's ID and a passport—bear witness to the exceptional positions Františka Plamínková attained, both as a woman elected to the Parliament and as a representative of Czechoslovakia abroad. Why are they important, and what do they symbolise?

Both documents are the result of an important stage in women's emancipation, which was successfully achieved after 1918 under the democratic conditions of interwar Czechoslovakia—that is, during a period when this was not possible in most countries around the world. The ID card of a female member of the Czechoslovak Senate demonstrates that, following the establishment of the Czechoslovak Republic, women were not only allowed to vote but could also be elected to serve as deputies and senators in the highest body of political power. Previously, these positions had been reserved exclusively for men. Although the total number of women in the Czechoslovak Parliament was not high, they set an important precedent. Their presence in what had previously been a male-dominated sphere carried strong symbolic and practical significance. They succeeded in pushing through a specific women's agenda (e.g., issues of discrimination against children born out of wedlock or the issue of abortion), as well as a number of specific changes to improve the legal and social status of women. Female senator's credentials symbolise female politicians in general, as representatives of women's voices and interests in the highest political body. At the same time, they serve as an inspiration for further public and political activism among other women.

A passport evokes, first and foremost, the freedom of women to travel independently—something that was neither common nor taken for granted in the days of Plamínková's youth and that of her first colleagues in the women's movement, nor was it socially acceptable for a long time. Františka Plamínková defied the conventions of her time in this regard as well. For her, a passport was a ticket to independent exploration and adventure. We know from her correspondence and the recollections of her friends that she loved travelling. She saw it as an opportunity to discover new countries, their nature, culture, and people. During the monarchy, when she worked as a teacher, she often travelled abroad during the summer holidays—with her sister, mother, or fiancé, and at other times with friends and colleagues. For Františka Plamínková, a keen observer, travel was more of a challenge for active exploration and work than rest. During her private trips to the Swiss Alps, Italy, the Adriatic, or the Baltic and North Seas, she alternated between high-altitude hiking, tours of historical sites, and studying the way of life of various nations. She was particularly interested in the status of women in different countries and cultures. She and her friend and colleague Albína Honzáková often recalled their vacation in the Julian Alps in the summer of 1908, where they were accompanied by a young lawyer named Míla (Mita) Čop and by Ivan Lah,

then a philosophy student at the Prague faculty and later a teacher, editor, and translator from Czech into Slovenian. Together, they undertook an adventurous hike from Bled to Triglav through the Vrata Valley, to the Savica Waterfalls, and to the Weissenfels Lakes. They also visited towns, villages, and settlements "to get to know the people." Albína Honzáková recalled that they had passionate discussions about women's equality during these trips, as Lah was also a feminist. He introduced Plamínková to leading Slovenian cultural figures, both men and women. Lah made no secret of his admiration for Plamínková and her indomitable spirit. He also mentioned this trip in a commemorative book published for Plamínková's 60th birthday. He recalled how the young Františka could not come to terms with the fact that they had been unable to reach the summit of the mighty Triglav at that time due to a storm. He was impressed that even though they had to turn back just below the summit, "*Plamínková did not lack energy and courage*".[1]

Plamínková's travels through the Balkans during the First Balkan War were daring and certainly dangerous. In the autumn of 1912, she took unpaid leave and set out alone for the Balkans to observe and write—as Albína Honzáková put it—about "*how women live during war*." On her way through Serbia to Bulgaria, she visited Belgrade and other cities, "*observing women's work everywhere*" and getting to know the leading figures of the local women's movement. Unfortunately, we have only very brief references to this trip, and even those are second-hand. It has not been sufficiently confirmed that Plamínková received an official assignment (or even press accreditation?) from any Czech newspapers. Honzáková stated that Plamínková travelled to the Balkans as a journalist.[2] In Plamínková's unpublished biography, preserved in the archives of the National Council of Women, there is information that she travelled as a correspondent for an unnamed Czech daily: "*During the Balkan War of 1912, she travelled through Serbia and Bulgaria as a correspondent for the most widely circulated Czech daily.*" According to Eva Uhrová, the author of Plamínková's fictionalised biography, she travelled on this two-month assignment "*with a press pass from the journal Národní politika*."[3] *Národní politika* demonstrably issued Plamínková a press pass in 1912—it has been preserved to this day in her estate in the Archive of the National Museum (ANM). However, her role as a newspaper correspondent is not mentioned in other published sources, not even in further works about Plamínková written by her close friend Albína Honzáková. Nor are there any known texts on this subject written by Plamínková herself. It appears that she had to return prematurely from her stay in the Balkans and give up her original ambition.

Plamínková's dream of taking a voyage around the world by ship—which she reportedly planned with her fiancé, the physician Vilém Freyer—never came to fruition. Their relationship ended in a breakup. The international women's movement opened up new paths and opportunities for her. During her many trips abroad to international women's congresses, she continued to immerse herself in the local atmosphere and studied conditions in various countries. She regularly sent postcards to her family and friends featuring images of landmarks and tourist attractions she had visited during her stays abroad. She managed to do this despite her exceptionally demanding work schedule. For her, the boundaries between personal and professional travel often blurred.

1 Literary Archive of the Museum of Czech Literature (LA MCL), Albína Honzáková Collection, A. Honzáková: F. F. Plamínková – poznámky ke studii [F. F. Plamínková - Notes on a Study], inv. no. 1114; Ivan LAH, Vzpomínka slovinského studenta [Reminiscence of a Slovenian Student], in: Albína HONZÁKOVÁ (ed.), *Kniha života: Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám [The Book of Life: Work and Personality of F. F. Plamínková: A Collection for Her 60th Birthday]*, Prague 1935, pp. 304–308, quotation on p. 306.

2 Albína HONZÁKOVÁ, Práce F. F. Plamínkové na foru světovém [Plamínková's Foreign Activities], in: Albína HONZÁKOVÁ (ed.), *Kniha života*, p. 107; Milena ATANASKOVIČ, Paní Plamínková [Madame. Plamínková], in: Albína HONZÁKOVÁ (ed.), *Kniha života*, p. 759.

3 Eva UHROVÁ, *Radostná i hořká Františka Plamínková*, Prague 2014, p. 86.

Františka Plamínková's passport, which has been preserved to this day, symbolises above all her extensive international activities and significance. At the time it was issued, she was a well-known and internationally recognised feminist, and not only within women's organisations. What role did she play in these organisations? How and whom did she represent? What did she advocate for? How did her leadership role in the Czechoslovak feminist movement extend abroad? And what exactly does this passport—which became the itinerary of her final journey—document?

International Feminist

Plamínková became a representative of the Czech women's movement abroad even before World War I. And she did so despite a lack of financial resources for such costly expeditions. Her colleague and close friend Albína Honzáková noted: "*She was becoming an increasingly important ambassador for Czech women. She began in Amsterdam in 1908. With very little money in her pocket.*"[4] Her first trip as a delegate of the Czech women's movement took her to Amsterdam for the 1908 Congress of the International Woman Suffrage Alliance, where, together with Marie Štěpánková[5] she represented the Committee for Women's Suffrage. Their active participation was successful: Alliance accepted the Czech Committee for Women's Suffrage as "affiliate member of Bohemia". At that time, Plamínková caught the attention of several prominent figures in the international women's movement—not only the Alliance's President Carrie Chapman Catt, but also, for example, Rosa Manus, one of the founders and later Secretary of the Women's International League for Peace and Freedom.[6] Czech delegates achieved positive results after overcoming initial obstacles. On a postcard from Amsterdam, Plamínková wrote about herself and Štěpánková: "*We are extremely tired: we haven't had a minute to rest, nor even enough time to jot down our impressions. (...) The fact that we don't know English very well is also a major obstacle; our reports are disjointed in terms of content.*"[7] This marked the beginning of Plamínková's active involvement in the international feminist movement.

After the foundation of Czechoslovakia, Plamínková became an official in several global women's organisations. She travelled to the first major international women's event after World War I—organised by the International Woman Suffrage Alliance in Geneva in 1920—as an official government delegate representing Czechoslovakia. In addition to her passport, she received a direct mandate from the Czechoslovak Ministry of Foreign Affairs to officially represent the new republic at the Alliance Congress. At numerous subsequent international women's congresses in Europe, the United States, and Canada, she quickly earned a reputation as Czechoslovakia's most prominent feminist. Thanks in part to her work at the League of Nations, she became the most prominent woman representing Czechoslovakia abroad.

The foreign press described Plamínková as an international feminist and a leading figure in several international women's associations. She was presented, particularly in the countries of Southeast Europe, as a model of an emancipated woman and a symbol of the achievements of women's equality with men. She also gained international recognition through multi-day lecture tours she undertook at the invitation of women's organisations—for example, in Yugoslavia in 1926,

4 LA MCL, Albína Honzáková Collection, A. Honzáková: F. F. Plamínková – poznámky ke studii [F. F. Plamínková - Comments on the Study], inv. no. 1114.

5 She is later referred to as Marie Štěpánková-Moravcová. See: Kongres světového svazu pro volební právo žen [Congress of the International Woman Suffrage Alliance], Šťastný *domov:* časopis *věnovaný* českým ženám a *domácnostem*, vol. 9, 1912–1913, no. 18, p. 1.

6 Rosa MANUS, Byla jsem požádána .....[I was asked...] in: *Kniha* života, p. 743.

7 LA MCL, Albína Honzáková Collection, Incoming correspondence: a postcard from F. Plamínková, 16 June 1908.

in Spain the following year, and in Bulgaria in 1934. The tours received significant coverage in the local media. Plamínková's radio appearances and official meetings with leading politicians and diplomats were also part of these tours and international congresses. And although she acted as a representative of international women's organisations, she always steadfastly defended the interests of the Czechoslovak Republic and emphasised its democratic principles, which had made it possible to achieve progress in women's equality. At the same time, she made no secret of the fact that achieving full equality with men would still require a great deal of work and time, and that the constitutional declaration of equal citizenship merely initiated a demanding process of ensuring its implementation in everyday social reality.

Františka Plamínková held a wide range of positions in international women's organisations.[8] In 1925, she was elected vice-president of the world's oldest organisation dedicated to women's equality—the International Council of Women (ICW). She was elected to this position by delegates at the ICW Congress in Washington, D.C. in 1925, largely due to her persuasive and spirited demeanour during meetings and at accompanying public events. This was seen as a major achievement, as Czechoslovakia had been admitted as a member of the ICW shortly before (in 1924). At that time, Lady Ishbel Maria Aberdeen served as its president. In addition, Plamínková served within the ICW as Chairwoman of the Committee on the Legal Status of Women.

In 1926, Plamínková was elected vice-president of the more liberal-oriented International Woman Suffrage Alliance (IWSA), which had just been renamed the International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship, IAWSEC.[9] She had known its president, Carrie Chapman Catt, since 1908, when Catt visited Prague.[10] At Plamínková's request a year later, Catt publicly supported the campaign for a woman's candidacy for the Diet of the Kingdom of Bohemia.[11] She also maintained friendly relations with the Alliance's next president—the British suffragist Margery Corbett Ashby.

Plamínková became a prominent leader in the Petite Entente Féminine (Little Entente of Women). This first international organisation representing the interests of women from eastern and southeastern Europe was founded in May 1923, when its founders met during the IWSA Congress in Rome. Although Plamínková was not personally present at its founding, she became its president in 1926 for a two-year term. The position was a rotating one and was associated with the organisation of the Little Entente of Women Conference in Prague in June 1927. She undoubtedly held authority among the members of this organisation—which represented women's associations from Czechoslovakia, Romania, Yugoslavia, Poland, and Greece—in part due to her status as a senator. After membership was restricted to only the states of the Little Entente (i.e., excluding Greece and Poland), Plamínková once again assumed the role of rotating chairwoman.[12]

8 For a brief summary of her membership in international organizations, along with biographical information, see: HENDRYCHOVÁ, Soňa. Františka Plamínková, in: Francisca DE HAAN, Krassimira DASKALOVA, Anna LOUTFI (ed.), *A biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms: Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries*. Budapest and New York 2006, s. 435-439 ; HENDRYCHOVÁ, Soňa. Františka F. Plamínková: Politik als Berufung, in: WAGNEROVÁ [Köhler], Alena (ed.) *Prager Frauen: Neun Lebensbilder*. Mannheim 1995, s. 96-122.

9 In the Czech translation of the time, for example on the pages of the journal of the National Council of Women, *Ženská rada*, the name *Mezinárodní aliance pro volební právo a rovná občanská práva žen* [International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship] was used.

10 F. F. PLAMÍNKOVÁ, Mrs. Carrie Chapman Catt, Ženská rada, 1929, vol. 5, no. 1, pp. 2–4.

11 LA MCL, Františka Plamínková Collection, Outgoing correspondence: a copy of a letter from Plamínková to Charrie Chapmann Catt, 20 January 1909.

12 For further details: Gabriela DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Between Transnational Cooperation and Nationalism: The Little Entente of Women in Czechoslovakia, *Aspasia: The International Yearbook of Central Eastern and Southeastern European Women's and Gender History*, 2022, vol. 16, no. 1, pp. 56–78; DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Gabriela. Little Entente of Women and Unity of Slavic Women in Czechoslovakia: Feminist Aspirations, Political Involvement, and Limits of Transnational Cooperation. In Feminisms and Politics in the Interwar Balkans and East-Central Europe. Ed. Katerina Dalakoura and Krassimira Daskalova. Amsterdam, 2026, pp. 65–92.

Prague also became the venue for major events organised by other international women's associations. The Czechoslovak branch of Open Door International organised a conference in Prague in the summer of 1933. The name of the association—Open Door International for the Economic Emancipation of the Woman Worker—referred not only to the new circumstances and opportunities that had opened up for women after World War I, but also to the new demands arising from these changes. This international network set as its goal the achievement of equality between women and men in terms of working conditions, wages, and employment terms. It was established as an international organisation in 1929, and Plamínková became one of its vice-presidents the very following year.[13]

In addition, she was a member of the founding committee of the International Federation of Business and Professional Women,[14] which was established in 1930. Its members abroad were primarily businesswomen, merchants, and women working in the liberal professions, arts, and literature. Plamínková served as vice-president of the federation beginning the following year. At the same time, she served as one of the founders and an active member of the Czechoslovak branch of the Women's International League for Peace and Freedom (WILPF). Several events organised by the League, which had been founded as early as 1915 in The Hague, took place in Czechoslovakia. Shortly after the founding of the Czechoslovak branch in 1923, they organised the so-called international summer "peace school" in Poděbrady and later in Luhačovice. A major congress of the League was held in Prague in August 1929.[15] Many foreign participants in the summer schools and the Prague congress subsequently maintained regular contact with Plamínková and other activists in Czechoslovakia.

Františka Plamínková remained a member and official of the aforementioned international women's associations until her tragic death on 30 June 1942 —despite the fact that World War II and the earlier occupation of Czechoslovakia, which began on 15 March 1939, had interrupted the international collaboration that had existed up to that point. According to her foreign colleagues—both women and men—she won people's admiration thanks to her indomitable enthusiasm, oratorical talent, and energetic demeanour. However, she earned recognition primarily through her diligence and practical proposals for solutions, based on data and scholarly expertise. In addition to gaining experience, she established many professional and personal contacts abroad with leading international figures in diplomacy, politics, and culture.

A Democratic and Feminist Mission

It is true that not all of the international women's organisations mentioned above consistently held feminist and democratic positions like Plamínková and the Czechoslovak National Council of Women under her leadership. Nevertheless, Plamínková viewed her activities within these organisations as beneficial for the broad promotion of feminism and, at the same time, the democratic and progressive character of the Czechoslovak Republic in international forums. During her appearances abroad, she viewed these two goals as interconnected. She fully

13 For further details: Čsl. odbočka Open Door International [Czechoslovak Branch of Open Door International], Ženská *rada*, 1934, vol. 10, no. 3, pp. 25–26; Dana MUSILOVÁ, Open Door International a diskuse o legislativních omezeních ženské práce v Československu [Open Door International and the Debate on Legislative Restrictions on Women's Work in Czechoslovakia], in: Jan KORBER (ed.), *Republika mezi rovností, růzností* a *jednotou*, Prague 2023, pp. 59–70.

14 Albína HONZÁKOVÁ, Studie práce a osobnosti F. F. Plamínkové, in: Albína HONZÁKOVÁ – Jindřich ŘÍHA, *Senátorka F. F. Plamínková a president Masaryk*. Praha, 1935, p. 114; Věra VOSTŘEBALOVÁ, Mezinárodní federace výdělečně činných žen [International Federation of Business and Professional Women], *Ženská rada*, 1931, vol. 7, no. 7, pp. 153–154.

15 Otylie HANOUSKOVÁ, Mírová práce žen [Women's Peace Work], *Ženská rada*, 1929, vol. 5, no. 6, pp. 79–80.

carried out this mission as a Czechoslovak delegate to the League of Nations, where she served from 1931 to 1932.

Documents from the Ministry of Foreign Affairs indicate that the ministry—and President Tomáš Garrigue Masaryk personally—supported the participation of women representing Czechoslovakia at major international conferences from the very beginning.[16] Edvard Beneš, in his capacity as Minister of Foreign Affairs and later as President of Czechoslovakia, publicly praised the representation of women abroad on several occasions. In his speech before the Senate Foreign Relations Committee, he explicitly stated that the participation of women in international congresses "*is necessary for the benefit of the state and democracy*".[17] Both Masaryk and Beneš viewed the involvement of Czechoslovak women in the international women's movement as an important diplomatic tool for promoting the progressive nature of the Czechoslovak system and for establishing Czechoslovakia as a new state on the international stage. They considered it important to present the higher degree of emancipation enjoyed by Czechoslovak women compared to other countries as an argument in favour of the Czechoslovak Republic's international standing.

Beneš personally ensured that it was Plamínková who became the first—and only—delegate representing Czechoslovakia to the League of Nations. As her colleague in the National Social Party, he was familiar with Plamínková's views and working methods. It is difficult to assess whether he was aware of just how strongly critical Františka Plamínková would be—not only of the small proportion of women but also of the working practices within this prestigious international institution. A postcard she sent to Albína Honzáková from Geneva in September 1931 features a photograph of a session of the League of Nations. There is minimal representation of women among the participants in the hall—not only among the official delegates but also in the audience. Plamínková commented on this in the postcard with the words: "*Dear Albínka, I'm eager to see if you'll find me among all these men. Since I know you wouldn't spend much time looking for me, I want to let you know that Tschéchoslovaquie is at the end of the Fr[ench] alphabet and is therefore also at the end of the hall.*" Accustomed to the extremely demanding workload, efficient negotiations, and concrete proposals for solutions she required at the Secretariat of the National Council of Women, she took a very critical view of the work at the League of Nations sessions. In her view, it was poorly organised, inefficient, and long-winded. On the same private postcard, she complained: *"...I have to be rly[really] productive in the aftn [afternoon] and tomorrow—we receive whole bundles of these on a daily basis. I'm surprised that these documents are only being distributed now—when is anyone supposed to read them?! I'm afraid that things are done at the L.N. [League of Nations] just as they are in our Parl.[iament]: They print it out—but almost no one reads it! And I can't work like that!"* She boasted that at the annual official dinner organised for female delegates at the League of Nations, attended by 18 women, she was given the floor second in the order of speakers for 5 minutes, while most of the other speakers had a time limit of only 4 or 2 minutes. She assessed her performance as follows: "*I had (...) a good response—perhaps more than good! But I have many, many objections to the way things are done here*".[18] She was also critical of the way women worked on this forum. On a postcard from May 1931, she confided to Albína Honzáková: *"Otherwise, I'm annoyed by the way things are done here—by both men and women—even at meetings. I've grown tired of those endless debates—running meetings is an art that many women aren't cut out for. And then again,*

16 Archive of the Ministry of Foreign Affairs, MFA Collection, Section III (Intelligence), box no. 209, inv. no. 12: Konference, kongresy [Conferences, Congresses], File no. 5: Konference, kongresy ženské, 1920 [Conferences and Congresses of Women, 1920].

17 Albína HONZÁKOVÁ, Práce F. F. Plamínkové na foru světovém [Plamínková's International Activities], in: *Kniha života*, p. 104.

18 LA MCL, Albína Honzáková Collection, Incoming correspondence: a postcard from F. Plamínková dated 12 September 1931, Geneva.

many have the knack for dragging things out until people are worn down and things turn out the way they want. But of course, that doesn't work on me—so I fight back."[19]

Plamínková was actively involved in the work of the League of Nations in several areas. In addition to participating in plenary sessions, she served on its Social Commission and was the rapporteur for the Commission on Child Welfare. She also collaborated with yet another commission as the rapporteur on the issue of the nationality of married women.[20]

In Geneva, her schedule was no longer as demanding in terms of organisation and time as it had been during her longest trip to Canada and the U.S. in 1925, which she undertook together with Albína Honzáková. On their way to the International Council of Women Congress in Washington D.C., they made stops in Ottawa and Toronto, Canada. After a packed schedule in Washington D.C., they embarked on a lecture tour of the U.S. lasting more than two months, during which they visited several communities of Czech and Slovak expatriates, as well as many natural and cultural tourist destinations. According to Albína Honzáková's memoirs, Plamínková began campaigning for feminism and a democratic Czechoslovakia right at the start of the journey in April 1925, when they boarded the ship in Liverpool: *"The work began right on the ship. The delegates travelling to the congress held working meetings among themselves as well as introductory meetings for the public. At these, Plamínková spoke about Czechoslovakia. And as soon as we disembarked in Canada, things moved quickly, one event after another. Speeches and addresses at evening meetings, the traditional short speeches at luncheons, and so on. Conversations with our hostesses, often with a map in hand."* According to Honzáková, Plamínková gave a total of thirty-one public lectures during their stay in Canada and the U.S., while Albína gave eighteen. She particularly valued Plamínková's introduction to and conversation with Franklin Roosevelt: *"The most significant conversation about Czechoslovakia—its minority policies, the threat from Germany, the situation in Central Europe, peace issues, and democracy—took place between F. F. Plamínková and Franklin Roosevelt, then Chairman of the Democratic Party in the United States and Governor of State of New York."*[21] A decade later, she drew on the connections she had made during this stay to defend Czechoslovakia against occupation by Nazi Germany.

Honzáková described what preparing for international events entailed: *"For congresses and conferences, papers must be prepared for all standing committees, as well as comprehensive reports on the situation in Czechoslovakia. This work is done at home day and night. But the situation at the congress also brings unforeseen work, and so we work through the night again to prepare for the meetings there."*[22] International collaboration among feminist organisations required great dedication on the home front as well. In Czechoslovakia, it was coordinated by a special "Department of Foreign Relations" within the Czechoslovak National Council of Women (NCW). Extensive correspondence, the preparation of expert reports, the organisation of trips and events, and other activities required time-consuming organisational and administrative work. In this regard, the "Department of Foreign Relations" can be likened to an office of women's foreign diplomacy at a time when women had not yet entered the official diplomatic service. This type of work required extraordinary dedication from Plamínková and a whole host of her female colleagues: "*We can get an idea of the development of the relations of our women's organisations with international bodies and the sheer volume of work involved by simply counting the number of women's meetings held over a six-month period in 1926. In June, three consecutive conferences were held in Paris—those of the International Alliance, the International*

19 Ibid., a postcard from F. Plamínková dated 11 May 1932, Geneva.
20 Práce F. F. Plamínkové na foru světovém [F. F. Plamínková's Work on the Global Stage], in: Albína HONZÁKOVÁ, *F. F. Plamínková*, Prague 1935, pp. 110–111.
21 Albína HONZÁKOVÁ, F. F. Plamínková – žena a státník [F. F. Plamínková - Woman and Statesman], pp. 51–52.
22 Práce F. F. Plamínkové na foru světovém [F. F. Plamínková's Work on the Global Stage], in: Albína HONZÁKOVÁ, *F. F. Plamínková*, pp. 105–106.

Council of Women, and the Little Entente of Women—all of which Plamínková attended. In July, due to a heavy workload at home, she had to decline participation in the Women's International League congress in Dublin. But as early as August, she participated in the General Peace Congress in Geneva and in the Alliance's presidium."[23] Honzáková described in detail how significantly this affected Plamínková's work and personal schedule: *"For example, in November 1933, Plamínková travelled to Brussels on Wednesday morning for a conference of the Int.[ernational] Alliance and returned on Friday morning. She made this trip between two major campaigns at home: a fundraising campaign for the NCW concert and a fierce struggle for the wages of married women employees. On another occasion, she travelled to France, where she spent two days at the women's "Etats généraux". She immediately packed up and left without even seeing the Paris Colonial Exhibition, which had just opened at the time. Or she worked in Bulgaria in December 1934, returning home by day or by night and going straight to the Senate Budget Committee. There, budget deliberations had just begun, lasting for days and going on into the night, and there, as she did every year, Plamínková presented a report on the most extensive chapter: education.*" She emphasised the great contribution of Plamínková's immense dedication: *"On every new journey, she gains new friends but also new work. And so, despite very little support from our public, the work of Czechoslovak women is making its way into the international arena."*[24]

It would be extremely challenging and practically impossible to accurately document all the dates and foreign locations that Františka Plamínková visited—where she gave lectures, participated in discussions, gave interviews, appeared on the radio, or otherwise worked during international women's congresses or other international events. As a senator, member of the Czechoslovak National Social Party, and leader of the feminist movement, she tried to organise her busy work schedule so that she would travel for work during the summer months and could rest at least a little during Easter and the Christmas holidays—ideally out of the public eye. She arranged several such winter stays in Slovakia's High Tatra Mountains, at Villa Sibír in Nový Smokovec. She had a circle of acquaintances there, but she often travelled and stayed alone. From there, she sent a great deal of both personal and professional correspondence—to her family, friends, and colleagues, as well as to the Office of the President of the Republic and her colleagues in the Senate. She planned these stays as recovery periods, as her health was deteriorating with age and, above all, as a result of prolonged extreme stress. In the end, however, she always took her work with her; she was unable to relax passively.

A Passport for Her Last Trip Abroad: Exile or Return?

Leafing through Františka Plamínková's passport, issued in May 1939, we learn that the occupation authorities of the Protectorate of Bohemia and Moravia issued it specifically for her to travel to congresses of international women's organisations. As we leaf through its pages, it is a grim realisation that this was her last trip abroad, one that was clearly linked to her two subsequent imprisonments and her execution. The passport serves as an itinerary for F. Plamínková's trip to Scandinavia in June and July 1939—a time when she already attracted the watchful attention of the German occupation authorities—as a politician, senator, staunch democrat, and influential leader of the Czechoslovak women's movement with extensive contacts abroad. She was not to the Protectorate regime's liking as an advocate for Czechoslovakia, Masaryk, and Beneš. Nor was she to their liking as the author of an open letter of protest to Adolf Hitler. In addition, she maintained illegal contact with Edvard Beneš in the Czechoslovak government-in-exile in England.

23 Ibid, p. 106.
24 Ibid, pp. 107–108.

Nevertheless, after lengthy tactical negotiations, she was issued a passport so that she could travel to the congresses of two international organisations in her capacity as their vice-president. This passport opened up the possibility for Plamínková to travel abroad. On the other hand, however, it presented her with a serious choice: to emigrate or to return to her occupied homeland, where she faced danger?

Františka Plamínková's passport contains only brief information. It was issued for a period of five years. Her occupation is listed as "*subject teacher*," even though she had not practiced that profession for nearly twenty years. She could no longer use the title "senator," since the interwar parliament had been dissolved. The passport contains a visa for Norway, as well as 90-day transit visas for Sweden and the United Kingdom. The circumstances of Plamínková's stay in Scandinavia are not well known. We learn about it only indirectly from fragmentary reports, brief correspondence, and the recollections of her contemporaries. She set out on her journey with her colleagues on 11 June 1939. According to the stamps in her passport, she crossed the Swedish border two days later. According to E. Uhrová, she was welcomed at the Stockholm train station by the wife of the Czech ambassador, Czechoslovak expatriates, and representatives of Swedish women's organisations. On 14 June, she delivered a speech in English on Swedish radio on the topic of women in politics.[25] She stopped in Stockholm only briefly, on her way to Norway for a meeting of the aforementioned International Federation of Business and Professional Women, which took place in Oslo. We have very little information about this working meeting. Discussions focused on the terms of future cooperation and peace issues. A photograph has been preserved showing Plamínková at the train station in Oslo. According to Jiřina Zábranová, a film recording featuring Plamínková was also made during her stay in Scandinavia.[26]

Although Plamínková's work schedule was busy, she had time to admire nature and the polar nights during her travels. On a postcard from a tourist hotel in Trondheim, Norway, dated 18 June 1939, she wrote to Albína: *"We're in the mountains—we spent two and a half hours on the bus; beautiful views and as warm as it is at home. There's no night at all—already at 10 p.m. by the (open) window without any light. But it's the same at midnight, 2 a.m., 4 a.m., and so on."* Four days later, on a postcard from Oslo, she praised the local museum and mentioned that in a few days she would continue her journey from Norway to the next congress.[27]

This was followed by Plamínková's trip to Denmark, where the International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship (IAWSEC) congress took place in Copenhagen from 8-14 July. Plamínková was re-elected to the office of the second (out of five) vice-president. At that time, she also served within the Alliance as Chairwoman of the "Committee for Like Conditions of Work for Men and Women."[28] In addition to being re-elected to her positions, Plamínková received numerous expressions of solidarity with her occupied homeland—a sentiment the Alliance's leadership had already expressed on the cover of the April issue of its journal *Jus suffragii*.[29]

Plamínková's stay was fraught with tension, which the terse entries in her passport merely hint at. Her visa to Sweden included a condition that she was required to comply with. The stamp from the Swedish Embassy bears the following instruction: "*This visa is granted on the condition that the passport holder will not engage in any*

25 E. UHROVÁ, *Radostná i hořká Františka Plamínková,* p. 263.

26 In her memoirs, she wrote: *"In the autumn of 1945 or 1946, some Norwegian women lent us a film featuring Mrs. Plamínková, which had been made when she was visiting Norway in 1939 and everyone there was advising her not to return home."* Jiřina ZÁBRANOVÁ, *Ohlédnutí*, Prague 1994, pp. 223–224.

27 LA PNP, Albína Honzáková Collection, Incoming correspondence, a postcard from F. Plamínková dated 18 June. 1939 and 22 June 1939.

28 *International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship. Report of the thirteenth Congress. Copenhagen, July 8th – 14th, 1939.* Ashford [1939], p. 4. https://digital.library.lse.ac.uk/Documents/Detail/report-of-the-thirteenth-congress-copenhagen-...-1939/213071

29 Czechoslovakia. *Jus suffragii. The International Women's News*, vol. 33, 1939, no. 7, p. 1.

political propaganda while in Sweden".[30] Plamínková's goal, however, was to take every step possible to save occupied Czechoslovakia. Both her open public speech and informal discussions behind the scenes could have been viewed as political propaganda. Plamínková was therefore cautious in carrying out her mission. The other female delegates felt this as well. Barbara Duncan Harris, chairwoman of the British branch of WILFP, who was at the congress in Copenhagen, recalled that Plamínková *"she had found that even in the free Scandinavian countries she was not free to speak and work for that which she desired, because she was watched and followed everywhere"*.[31]

Testimonies from contemporaries and other foreign colleagues confirm that Plamínková's activities during her last trip abroad constituted a form of protest against Nazism and resistance to the Nazi occupation. From Copenhagen, she managed to send a letter to the Czechoslovak government-in-exile in London through an American colleague. Eduard Táborský, Beneš's personal secretary at the time, recorded the following in his diary: *"A message from Senator Plamínková arrived via the United States, sent from Copenhagen, where she was attending the Alliance of Women for Suffrage congress. It was an impassioned plea for the West to arm itself quickly, so that a bulwark of armour could be created around Germany, Italy, and Japan, behind which they would feel like a mouse in a trap. Otherwise, there is no room for negotiation with either Hitler or the Germans."*[32]

Several female foreign activists urged Plamínková not to return to the Protectorate and offered her assistance. The circumstances shortly before her departure for Scandinavia suggest that she seriously considered the possibility of emigration. She feared reprisals from the regime upon her return, though not directly against herself. She was concerned for her colleagues, and above all for the security of her sister and their joint property. Shortly before her trip to Scandinavia, she therefore transferred ownership of her property in the town of Černošice to her sister Marie Vinklářová – which at the time included a villa still under construction—, or rather, officially sold it to her. She had long planned this property for her sister and herself as a shared home and refuge.

She reportedly received an offer of asylum even before her departure from an employee of the Swedish Embassy in Prague, who urged Plamínková to remain abroad to protect herself from persecution. One of the members of the F. F. Plamínková Society, founded in her honour after she was murdered—on the occasion of the unveiling of a commemorative plaque at Old Town Square No. 8[33] on 9 November 1967 – stated: *"And the most valuable testimony about F. F. Plamínková comes from a female foreign aid worker who, at the international congress in Stockholm in June 1939, tried to persuade Senator Plamínková to remain abroad, only to be told that Plamínková would not leave her homeland."*[34] IAWSEC Alliance President Corbett Ashby later recalled with regret that "Plam" (as her foreign colleagues affectionately called her) had turned down several offers to emigrate from colleagues in Scandinavia, the United States, and Great Britain.[35] They admired Plamínková's response that her place and work were at home. However, they were very concerned for her safety after her return to her homeland. This is also evidenced by another testimony from a British women's rights activist: *"I shall not forget the last time I saw her, on the eve of her departure from Copenhagen after the Alliance congress. She had been implored to return to England with us. I begged her to think it over once more because we both knew that she was returning to imprisonment, to*

30 Archive of the National Museum, Františka Plamínková Collection, Personal Documents, Passport issued on 20 May 1939, p. 7.
31 Barbara Duncan Harris. Honour to a courageous woman, in: *In Memory of Františka Plamínková, member of the Senate of the Czechoslovak Republic, executed by the Nazis*, London 1943, pp. 4–5.
32 Eduard TÁBORSKÝ, *Pravda zvítězila. Denník zahraničního odboje* [Part One], Prague 1947, p. 277.
33 Today's Old Town Square No. 932/6.
34 The F. F. Plamínková Society, *Rada* žen, 1945, vol. 1, no. 13, p. 10.
35 M. I. Corbett Ashby. We were proud of her. In: *In Memory of Františka Plamínková*, p. 4.

torture, to death. She said that she could not face the life of a refugee, knowing that she might still be able to do something at least to help its women to face their dreadful fate."[36]

Only Josef David, Chairman of the Czechoslovak Legionnaires Association and Chairman of the Constituent National Assembly after 1945, claimed that Plamínková had seriously considered emigrating: *"The last time I spoke with her was on the day of her departure for the Nordic countries. She had received permission from the German authorities to travel to an international women's conference on the condition that she return. I implored her to remain in exile, telling her that she could do a great deal for our cause, since she had, like no one else, extensive connections in international political circles. I remember how she brushed me off sharply and vigorously refused, saying that her place was at home. I later learned that she had wanted to change her mind once she was abroad, but that she found no understanding at our embassy in Paris."*[37] However, further details are not yet known.

In a report on the Copenhagen congress published in the journal *Ženská rada*, members of the NCW highlighted, above all, the success of Plamínková's re-election as vice-president of the IAWSEC. In the second part of the report, however, one could read a great deal of fear for Plamínková between the lines: *"She was re-elected in first place, with the highest number of votes and on the recommendation of 17 nationalities, and we must wish her from the bottom of our hearts that this renewed success, which testifies to the great love for her and the immense popularity of her lifelong work on behalf of women, may bring her inner satisfaction and contribute to human progress for many years to come."*[38] The report was not published until February 1940, following police investigations and Plamínková's first six-week imprisonment in the autumn of 1939.

Plamínková was aware that she was being watched and that she faced persecution. When she returned to her homeland on 18 July 1939, she let people know about her return and her meeting with colleagues from the women's movement. She quickly informed Albína Honzáková: *"Dear Albína, I'm home. There'll be a lot of little tasks to take care of—getting everything in order that's piled up here. Once I'm done, I'll head to Černošice and stop by to see you. The girls are meeting for coffee at six today at the Club; if Mařka had written to you about it yesterday, maybe you would have come too.... (...) I had one phone call after another—all sorts of people calling; they came to meet me—and walked home with us; Mařka made coffee, and we sat there until six; Mrs. Elšlégrová came by, and so on and so forth—the door was constantly opening and closing until half past nine."*[39]

Shortly thereafter, she was taken in for police questioning. The questioning clearly indicated that the occupation authorities had anticipated the possibility of her emigration, as her interrogators repeatedly asked her why she had not remained abroad. On 1 September 1939, the day World War II broke out, she was arrested along with many other potential public opponents of the regime. After six weeks in detention, on 9 October, she was released. Plamínková's release was reportedly due in part to the intervention of prominent figures and statesmen from abroad with whom she had collaborated and whom she knew personally. Several colleagues who had accompanied her on her last trip to Scandinavia, including Lady M. Corbett Ashby, had already protested in March and April 1939, when reports spread in the foreign press that Plamínková had been arrested in the first wave of arrests immediately following 15 March 1939.[40]

36 Frantiska Plaminkova, *International Women's News*, 1943, vol. 37, no. 6, 1. 3. p. 95.

37 Archive of the Medical Museum at the National Medical Library, Prague (AMM NML), Anna Honzáková Collection, Writings of Albína Honzáková, Josef DAVID, Žena statečná [The Courageous Woman] (speech delivered in November 1945 at the unveiling of a commemorative plaque in Old Town Square, Prague).

38 A. GABRIELOVÁ, Zpráva o kongresu v Kodani [Report on the Congress in Copenhagen], Ženská rada, 1940, vol. 16, no. 2, 29 February 1940, pp. 8–9.

39 LA MCL, Albína Honzáková Collection, Incoming correspondence, postcard from F. Plamínková dated 18 July 1939.

40 M. CORBETT ASHBY, The Gestapo, *Daily News*, 21 March 1939, p. 4; Marie Jane JAMIESON, Woman senator arrested. Madame Plaminkova, *The Sydney Morning Herald*, 5 April 1939, p. 31.

According to Albína Honzáková's recollections, Plamínková considered emigrating once more after her release from prison in October 1939: *"When Senator Plamínková was released (...) from prison, she first visited the families of her fellow prisoners and passed on their regards to them. Then she moved from her Prague flat in Old Town Square to a new home. (...) Meanwhile, women from the free world were preparing a home for her in their respective countries. (...) Through the Swiss Red Cross, they requested that she be allowed to go to an Italian sanatorium to recover her health, which had been severely weakened by her imprisonment. From there, she would have been able to reach a foreign country. And once again, Plamínková refused."*[41]

In Defence of the Republic

At the time of Plamínková's trip to Scandinavia, the international contacts of the National Council of Women were already being significantly restricted by the occupation regime in Czechoslovakia. The overall activities of the National Council of Women were severely limited in the Protectorate. In May 1939, the Council's leadership informed its members: *"Given that a ban on meetings was issued on 15 March this year, the work of the National Council of Women had to be carried out solely through consultation with individual members of the Presidium, who took turns coming to the headquarters office every day."*[42] In early 1940, one could only bitterly note the following regarding international activities: *"Foreign relations in the period up to 15 March last year [1939] continued along the lines established in the autumn of 1938. After 15 March, as a result of the changed political situation in our country, these activities were significantly restricted*." Contacts with foreign countries were now only sporadic: *"In the first quarter of last year [1939], we were still in close touch with foreign organisations: We participated in preparing goods for bazaars organised by American women's organisations to benefit our exports... Later, we remained in contact only with countries that were now neutral. The exchange of journals was limited—yet women from Yugoslavia and Bulgaria continued to send us their journals, and the Bulletin of the International Council of Women arrived from Belgium."*[43] In this context, Františka Plamínková's trip to attend meetings of several international women's organisations in the summer of 1939—with the permission of the Protectorate authorities—was of extraordinary significance.

The Czechoslovak National Council of Women, led by Plamínková, publicly protested the fact that the new Protectorate regime had excluded women from participating in state decision-making by denying them membership in the new central political body, the National Partnership. In the report on the activities of the National Council of Women for 1939, they stated: *"When, in March of last year [1939], following the formation of the National Partnership (the sole political foundation of the Czech nation), its Organisational Rules denied adult women the opportunity to organise within the N. P. [National Partnership], we immediately initiated a series of steps and interventions, both with the President of the State, JUDr. Emil Hácha, as well as with other key figures in the National Partnership, to convince them that granting women equal membership is not only a direct consequence of the development to date of Czech women's participation in national affairs, but that it is also a necessity in the interest of national unity and the national community."*[44] Plamínková and her colleagues argued that this was a breaking of tradition and a denial of women's hard-won rights. In this regard, Plamínková addressed a letter to President Hácha[45] and,

41 Albína HONZÁKOVÁ, F. F. Plamínková – žena a státník [F. F. Plamínková – Woman and Statesman], p. 64.
42 From the National Council of Women, Ženská *rada*, 1939, vol. 15, no. 5, p. 67.
43 Jednatelská zpráva Ženské národní rady za rok 1939 pro valnou schůzi, konanou dne 2. a 3. března 1940 [Secretary's Report of the National Council of Women for 1939 for the General Meeting held on 2 and 3 March 1940], *Ženská rada*, 1940, vol. 16, no. 2, 29 February 1940, pp. 2 and 9.
44 Ibid., p. 6.
45 LA MCL, Františka Plamínková Collection, Personal correspondence, sent to Emil Hácha, 23 March 1939.

a year later, on 16 March 1940, she wrote an open letter. She wrote it on behalf of "Czech women" as a collective protest and a clear demand: *"Therefore, Czech women strongly oppose this unjust decision, which is a disregard and devaluation of the intellectual and, above all, political work that women have contributed to their nation with love and devotion—work that has always been a source of strength in its past and which, we believe, can pave the way for a better tomorrow. We therefore earnestly request, Mr. President, that, in accordance with the history and national identity of the Czech people, you overturn your decision to exclude women from political activity and allow Czech women to serve their nation fully in accordance with their unique human abilities and, consequently, through political activity as well."*[46]

She realised fairly quickly, however, that by participating in the National Partnership, the NCW would be abandoning its democratic principles and agreeing to collaborate with the Nazi regime. As a staunch democrat, an admirer of President Tomáš Garrigue Masaryk, and a collaborator with Edvard Beneš, she had long protested against the practices of Nazi Germany and its expansionist policies that threatened Czechoslovakia.

She had already drawn attention with an open letter to Adolf Hitler dated 14 September 1938, in which she defended then-President Beneš and rejected Germany's expansionist goals. She was responding to Hitler's famous speech of 12 September 1938, at the Nazi Party Congress in Nuremberg, which sparked violent unrest among Germans in the border regions of Czechoslovakia. In it, Hitler attacked the Czechoslovak government in an exceptionally aggressive manner, alleging that it was brutally suppressing the democratic rights of 3.5 million Germans within its borders. He accused President Beneš of spreading false reports that Germany was putting pressure on Czechoslovakia, mobilising its army, and preparing for a military occupation of the Sudetenland. Hitler immediately declared that *"not a single German soldier had received a mobilisation order*" and continued his harsh verbal attacks and threats against Czechoslovakia.[47] Hitler's long-awaited speech, broadcast on the radio that evening, provoked exceptionally strong reactions. Its aim was to escalate tensions, which shortly thereafter led to the signing of the Munich Agreement on 30 September and the breakup of Czechoslovakia. Hitler's demagogic speech on 12 September sparked uprisings in the Sudetenland that very same evening. The following day, Czechoslovakia declared martial law in several border districts, and the situation continued to escalate.[48] Hitler's speech in Nuremberg immediately sparked a series of sharp protests in the foreign press, particularly the British press. In this atmosphere, Plamínková drafted a letter addressed to Hitler, dated 14 September 1938, two days after his Nuremberg speech. According to E. Uhrová, Plamínková listened to Hitler's speech on the radio while recovering in the hospital after ear surgery. Nevertheless, she responded.[49] She called Hitler a dictator. She accused him of insulting Beneš and of lying, claiming that there was evidence of German troop movements toward the Czechoslovak borders. The full text of the letter was published by the journal *Ženská rada* under the title "Letter from the Chairwoman of the National Council of Women to Chancellor Hitler" with the following wording:

"*Mr. Chancellor,*

46 Archive of the National Museum, Františka Plamínková Collection, Official Correspondence, letter from Plamínková to Emil Hácha, 16 March 1940.

47 Adolf Hitler's Address on the Sudeten Germans. 1938-09-12 / Rede auf dem Reichsparteitag über die Sudetenkrise. In *DocsTeach – A National Archives Foundation*, https://docsteach.org/document/hitlers-address-sudeten/#:~:text=This%20sound%20recording%20captures%20Adolf,with%20English%20recapitulations%20at%20intervals.

48 Osudný rok 1938 našich dějin [The Fateful Year of 1938 in Our History], *Národní listy*, vol. 79, 1 January 1939, p. 2.

49 E. UHROVÁ, *Radostná i hořká Františka Plamínková*, p. 453.

Among the many inaccuracies you made in your speech on Monday—which can only be explained by historical and ethnographic errors—you directed a grave insult at our President Beneš.

This insult is perhaps only explained by a lack of information to which dictators are subject, as those around him inform him only of matters that align with his wishes.

That is why I am writing: I visited southern France by plane from 13 to 15 May. ***And there, not in Czechoslovakia****, I was being persuaded by the press and the voice of the people* ***that the German army was advancing toward the borders of Czechoslovakia****. How, then, can one say that this was a fabrication by President Dr. Beneš?*

No one who is unfamiliar with Czech history—the heroic struggle of the Czechs in the 15th century ***for God's truth****, their struggle* ***for that same truth*** *in the 17th century, Masaryk's life, and* ***the triumph of his truthfulness****—could suspect Dr. Beneš of lying, especially since he made the motto »****Truth Prevails****« a part of the national emblem—and that Dr. Beneš was his dearest collaborator and student!*

As an honest democrat, I consider it my duty to write to you, Mr. Chancellor, because I am firmly convinced that truth will prevail even against military rule.

F. F. Plamínková, Senator of the Czechoslovak Republic."[50]

There has been, and continues to be, speculation as to whether Plamínková's protest was the reason for her imprisonment. It is not known, in fact, whether the German authorities responded directly to Plamínková's open letter to Hitler. According to information published in the NCW's journal, Plamínková did indeed send the letter to Hitler, and the journal *Ženská rada* subsequently published it in its entirety. The fact that translations of the letter exist in Spanish and Basque suggests that the Czechoslovak NCW distributed it to international women's organisations and that it was further disseminated abroad.[51] However, neither Plamínková nor the journal's editors expected a direct response: *"Immediately following Chancellor Hitler's speech on 12 September this year [1938], our chairwoman, Senator Plamínková, sent him a letter on 14 September in which she set the record straight regarding the statements he had made in his speech on 12 September — naturally, no reply to this letter could be expected, but our chairwoman, who was seriously ill in Brno at the time, considered it her duty as an honest democrat to write openly to the Reich Chancellor that he was not properly informed."*[52]

Even if the letter did reach Hitler's address, it is highly likely that he did not deal with it personally. The mail would first have been inspected and presumably intercepted by staff in his office. At the time of the preparations for the Munich Agreement and the annexation of additional territories, Hitler was focused on matters he considered more important. However, the German leadership was certainly troubled by the efforts to influence key politicians and public opinion in France, Great Britain, the United States, and other countries—efforts that highlighted the danger of Hitler's expansionist policy and urged them not to yield to his pressure. Plamínková and the NCW sent a series of telegrams to this effect during September 1939, for example, to Chamberlain, Daladier, and Roosevelt. The appeal to save Czechoslovakia, which they sent out in October to all allied women's associations abroad, sparked a great wave of solidarity and support. The journal *Ženská rada* reported on this and gradually published a large portion of the supportive responses from abroad: *"Meanwhile, of course, we received numerous letters from abroad from our international colleagues, in which they expressed their soli-*

50 Dopis předsedkyně ŽNR kancléři Hitlerovi 14. září 1938 [Letter from the Chairwoman of the National Council of Women to Chancellor Hitler, 14 September 1938]. In *Ženská rada*, 1938, no. 7 (September), p. 148. Text highlighted according to the original.

51 Letter from F. F. Plamínková, Chairwoman of the National Council of Women to Chancellor Hitler. 14 September 1938. (Documento No 7 del Cosejo de Mujeres de 1938). In *Artium Museoa*, https://denda.artium.eus/en/producto/carta-de-f-f-plaminkova-presidenta-del-consejo-nacional-de-mujeres-al-canciller-hitler-14-de-septiembre-de-1938-en/

52 Zdeňka POTOČKOVÁ, Co vykonala ŽNR v těchto dnech [What has the NCW Accomplished in These Days], *Ženská rada*, 1938, vol. 14, no. 8, p. 167.

darity and admiration for the conduct of our nation during those cruel days. We replied immediately to these letters, which were full of sincere friendship toward our country as well as personal friendship toward both our chairwoman and many of our members…"[53]

The reason for F. Plamínková's arrest and murder was her long-standing activism in defence of the republic and her potential to organise resistance among women against the German occupation regime. Although her letter to Hitler is already well known, her other activities—which had the potential for a much greater impact—remained unknown until now. Documents from the Ministry of Foreign Affairs contain evidence of Plamínková's systematic efforts to protect the integrity of Czechoslovakia by warning of the danger of German military expansion. In early June 1938, she sent a letter to the Czechoslovak Ministry of Foreign Affairs containing a report that summarised the aggressive plans of Hitler's Germany. The document, titled "Hitler's Plans to Achieve World Power," had been prepared by women activists at a Peace League conference in Marseille, which Plamínková had attended shortly before. She asked the ministry to have the report translated into English and French so that she and other delegates could distribute it a month later during their stay at the International Council of Women congress in Edinburgh.[54] The paper contained an analysis of the goals declared both in the Nazi Party's programme and in Hitler's book "Mein Kampf": *"We have two official documents that clearly express Mr. Hitler's intentions. The first is the National Socialist Party programme, in which the party leaders unconditionally pledge to uphold it, even at the cost of their own lives. The second document is Hitler's 'Mein Kampf', which is the political bible in Germany and a required textbook at all party institutions and in all public schools, from elementary schools through universities. We present the most significant ideas for those who are unfamiliar with these documents."*[55] The ministry agreed to her request, and had the materials translated and distributed.[56] Plamínková and other female delegates subsequently disseminated these materials and systematically spread their message. We assume that she presented the same views—albeit less openly—during her stay in Scandinavia in the summer of 1939. Her activities in support of saving Czechoslovakia from German occupation on the international stage were widely known.

In Prison and in the Resistance – As Recalled by Her Contemporaries

Both the Nazi and Protectorate authorities were aware of Plamínková's strong international reputation and her potential to influence public opinion abroad. This made her semi-legal and illegal activities at home seem all the more dangerous. After the assassination of German Reich Protector Reinhard Heydrich, Plamínková refused to pledge loyalty to the leaders of the Protectorate of Bohemia and Moravia. She refused to publicly condemn the assassination and to take the oath of allegiance to the German Reich, which was enforced by the occupation regime. Neither pressure nor verbal attacks on the NCW and her personally could force her to do so.[57]

53 Ibid.

54 Archive of the Ministry of Foreign Affairs, Section III (Intelligence), box 309: file 12: International Conferences: Women's Unions, Associations and Organisations. Subject: National Social plans, summary for the Congress of the International Council of Women in Edinburgh, letter from F. Plamínková to the Ministry of Foreign Affairs dated 9 June 1938.

55 Ibid, "Hitlerovy plány k dosažení světové moci" [Hitler's Plans for World Domination].

56 The ICW Congress in Edinburgh. There was no mention whatsoever of the anti-Hitler campaign in the official report from the congress published in the journal *Ženská rada*. L. NOSILOVÁ, Jubilejní kongres MŽR v Edinburku od 11.–21. VIII [The ICW Jubilee Congress in Edinburgh, 11–21 August 1938], *Ženská rada*, 1938, vol. 14, no. 7, pp. 151–154.

57 For further details: Františka Plamínková: Radostná i hořká Františka Plamínková [The Joyful and Bitter Františka Plamínková] (a supplement to the book of the same name), in: Eva UHROVÁ, *Po stopách šesti žen*, Prague 2020, pp. 278–287.

Apart from Milada Horáková's recollection, published after the war in the journal *Rada žen*, no accounts of Plamínková's time in prison or her attitudes there—as recounted by her fellow inmates—had been known until now. Albína Honzáková collected and preserved them in her archive.

According to these accounts, Plamínková displayed unyielding resolve even during her first imprisonment in September and October 1939. Fellow prisoner Julie Prokopová described Plamínková's arrival in the cell upon her first arrest: *"With a firm stride and a smile, she entered the prison cell. Proud, aloof toward the Nazi guards. A kind friend to all the imprisoned women. She generously shared what little she had. The fate of the country and concern for her friends weighed heavily on her. In quiet whispers we hatched plans, and a song of resistance echoed through the prison cell. When she was released from prison following foreign intervention, she set to work again despite all the danger. Keeping the flame of resistance alive and uniting all those who wanted to work in the resistance against the Nazis was her life's necessity. Despite all the attacks and warnings, she remained steadfast in her efforts. With a firm hand, she led her friends, lifting many out of despair, finding ways to escape the Gestapo's traps. She waged both a secret and a public struggle, always tireless, knowing that she stood so high and was a beacon, and that she must set a shining example."* [58]

Pavla Řeháková, who shared Cell No. 209 at Pankrác with Plamínková, recalled her unyielding energy and optimism: *"On 1 September 1939, the first day of the war between Germany and Poland, two trucks full of prisoners—designated by the Germans for imprisonment (or perhaps for a labour camp)—departed from Benešov toward Prague that evening. Among the Aryan and Jewish detainees were only two women: myself and JUDr. Ludmila Kloudová (both from Benešov). After an hour's drive from Benešov, the trucks pulled into the courtyard of Pankrác Prison. The men were taken to their wing, and the two of us, women, to another—the women's wing—specifically to a shared holding cell, Cell No. 209. (...) And in that very first second of entering Cell No. 209, I was suddenly and unexpectedly greeted so warmly: 'Pavla, are you here from Benešov, too?' – 'Yes, Fanouš, but I'm not alone. Dr. Kloudová is coming with me.' And then Senator Františka Plamínková greeted us; she had been taken into protective custody that same day, just like the two of us."* Plamínková did not lose her resolve. Despite her advanced age, she reportedly responded to her fellow prisoners' concerns with the words: *"Things are bad now, and they will certainly get worse. We must all hold on. I don't want to deny anything I did for the women's movement and for the party. After all, it was work for the Czech people, and I'm proud of it!"* [59]

After her release from detention following her first arrest, Františka Plamínková was aware that she was being watched and that she was at risk of being imprisoned again. Despite this, she continued her activities within the women's movement. However, it is clear from her actions that she tried to protect her colleagues, friends, and relatives from persecution and to keep them in the dark about her involvement in certain illegal activities. Several of her colleagues at the time highlighted Plamínková's unyielding nature. For example, Jiřina Zábranová described her stance as follows: "*She couldn't back down. That's why she returned from Norway in 1939 and rebuked every remark we made suggesting she shouldn't have come back. All our pleas for her to devote herself to writing memoirs and recollections of her work during her forced seclusion fell on deaf ears. She brushed us off with laughter and the remark that three times her life had been predicted to last until she was 90. Once by a fortune-teller, then during a private lunch with Pres.[ident] Roosevelt by an old Native American, and in Norway by a fisherman from the ashes of a burnt fish. But then the smile faded from her face, and she added: 'Both the Native American and the fisherman noted, however,*

58 Archive of the MM NML, Anna Honzáková Collection, Writings by Albína Honzáková, Julie Prokopová, Památce F. F. Plamínkové [In Memory of F. F. Plamínková].

59 Ibid., Pavla Řeháková: Cell No. 209 at Pankrác on 1 September 1939. (In Memoriam of Senator Františka Plamínková).

that the last few decades have been strangely obscured by a sharp line'—and, laughing again, she whispered, 'They don't know what life under Hitler's occupation is like.'[60]

A unique and previously unknown account of Plamínková's time in custody during her second arrest and imprisonment, beginning on 11 June 1942, which preceded her execution on 30 June 1942, was recorded by Marie Nedvědová: "*F. F. Plamínková came to our cell at eight o'clock in the evening. As soon as she entered, she introduced herself to us and asked for a little space on the shelf. Then she took out a few slices of bread and a piece of meat and handed it all out to us. When we hesitated to accept it, she assured us that she had come straight from home and was full, whereas we had been here for a long time. When I introduced myself to her as well, she hugged me and said, 'I'm glad I came to your cell.' I then asked her why they had arrested her, since they had let her remain free for so long. She said she didn't know, but she thought it was related to her visit to the family of an executed factory owner in Balabinka, Libeň. She also spoke about her arrest immediately after the Germans arrived. At that time, she had been in a cell with Communist women. Back then, they had released her, but this time she knew they wouldn't let her go. She arrived at Pankrác at the same time as the writer Ziegloserová, as she put it, and was transported away with her.*"

According to Nedvědová, Plamínková was fully aware of the danger that she faced execution: *"While discussing the political situation, I sighed that I would never see my loved ones again, but she told me: 'You will, but I won't—you'll see, they'll execute me.'"* That is why she tried, through Nedvědová, to leave a message for others—one that remains a message and a warning for future generations as well: "*'When they release you, find my colleagues and tell them to continue working on our joint project; that I regret that I won't be able to finish what I set out to do.'—She asks everyone to persevere despite all the difficulties that surely await them. She spoke about the founding of the National Council of Women, everything that needed to be done, and how things [would] continue successfully. She deeply regretted that she would no longer be able to participate in the building of the new republic. She constantly thought of her sister and feared that the Germans would deprive her of all her property. About two days later, the chief guard arrived and ordered Ms. Plamínková to get ready to be sent on a transport. She smiled bitterly and said, 'You see how they're rushing to get it over with. Tell everyone that I was executed without a hearing or a trial.*"[61]

When news reached the international community three years earlier that Plamínková had been arrested by the Gestapo and transported to a concentration camp, it sparked a strong reaction. Plamínková was aided by the interventions of officials from international women's organisations—and certainly also by prominent politicians and diplomats. According the foreign press, members of the International Council of Women, WILFP, and other associations likewise called for solidarity to save Plamínková, stating that international women's organisations were expected to issue a strong appeal to the German authorities for her release.[62] It seems that their intervention helped at the time. They did not learn of the arrest of their esteemed colleague—who had been a role model for many women abroad—in June 1942. They did not receive confirmed reports until February of the following year. In an obituary published on 1 March 1943, the newspaper stated: *"After many months of uncertainty, we now know from German sources via Sweden that Mme. Plaminkova is dead, 'simultaneously with several of her countrymen.' We know what that means, and feel almost thankful that she is at rest and no longer facing the hell of prison and torture.*" They reiterated how she had rejected several offers to emigrate while travelling to women's congresses in Scandinavia: *"She chose still*

60 LA MCL, Františka Plamínková Collection (acc. no. 22/76), manuscript, Jiřina Zábranová, Proslov u pamětní desky F. F. Plamínkové 1967 [Speech at the F. F. Plamínková Memorial Plaque, 1967].

61 AMM NML, Anna Honzáková Collection, Writings of Albína Honzáková, Marie NEDVĚDOVÁ, Společný pobyt ve vězení na Pankráci [Their Time Together in Pankrác Prison].

62 Marie Jane JAMIESON, Woman senator arrested. Madame Plaminkova, The Sydney Morning Herald, 5 April 1939, p. 31.

what was to her the way of duty, and we can only salute her memory as that of one of the greatest and bravest whom we were privileged to know."[63]

She made the decision during her last encounter with friends and colleagues from the international women's movement, in which she had been actively involved for over twenty years. Abroad, she became a symbol of resistance against the Nazi occupation regime. Plamínková's name and significance for the international women's movement continued to resonate for a long time. She was also remembered at home, and plans were made to continue the work in the spirit of her ideals.

After the war, Milada Horáková, who had returned from a concentration camp, took over the leadership of the feminist movement. As she herself stated, she took on this role in memory of Františka Plamínková and her legacy. However, she was unable to withstand the intense pressure from Communist men and women, who sought to unify all factions of women's organisations—already significantly decimated by the Protectorate regime—under their leadership. Ultimately, even Milada Horáková—originally Plamínková's student and later her colleague in the women's movement—was murdered following a show trial. The goal of the new communist regime was to suppress any opposition and freedom of expression, and the women's movement—with its strong traditions and effective methods—represented an undesirable element. This marked the end not only of the era of the vibrant interwar women's movement—with its strong feminist tendencies and its leaders—but also of the legacy of the resistance. A systematic erasure of the memory of the democratic roots of the Czech and Czechoslovak women's movement and its prominent figures began, and the image of leftist women leaders was also distorted. Plamínková's legacy, with her strong democratic and feminist convictions, was not suitable for either the postwar or the socialist regime.

63 Frantiska Plaminkova, *International Women's News*, vol. 37, no. 6, 1 March 1943, p. 95.

SOURCES AND BIBLIOGRAPHY

ARCHIVAL SOURCES

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond MZV, III. sekce (zpravodajská) [Archive of the Ministry of Foreign Affairs, MFA Collection, Section III (Intelligence)]

Archiv Národního muzea, fond Františka Plamínková [Archive of the National Museum, Františka Plamínková Collection]

Archiv Zdravotnického muzea při Národní lékařské knihovně Praha, fond Anna Honzáková [Archive of the Medical Museum at the National Medical Library, Prague, AMM NML]

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Albína Honzáková [Literary Archive of the Museum of Czech Literature, LA MCL, Albína Honzáková Collection]

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Františka Plamínková [Literary Archive of the Museum of Czech Literature, LA MCL, Františka Plamínková Collection]

ARTICLES IN THE CONTEMPORARY PRESS

A. **GABRIELOVÁ**, Zpráva o kongresu v Kodani. *Ženská rada*, 1940, vol. 16, no. 2, 29 February 1940, pp. 8–9.

Czechoslovakia. *Jus suffragii. The International Women's News*, 1939, vol. 33, no. 7, p. 1.

Čsl. odbočka Open Door International. *Ženská rada*, 1934, vol. 10, no. 3, pp. 25–26.

Dopis předsedkyně ŽNR kancléři Hitlerovi 14. září 1938. *Ženská rada*, 1938, no. 7 (September), p. 148.

Frantiska Plaminkova. *International Women's News*, 1943, vol. 37, no. 6, 1 March 1943, p. 95.

Otylie **HANOUSKOVÁ**, Mírová práce žen. *Ženská rada*, 1929, vol. 5, no. 6, pp. 79–80.

Marie Jane **JAMIESON**, Woman senator arrested. Madame Plaminkova. *The Sydney Morning Herald*, 5 April 1939, p. 31.

Jednatelská zpráva Ženské národní rady za rok 1939 pro valnou schůzi, konanou dne 2. a 3. března 1940. *Ženská rada*, 1940, vol. 16, no. 2, 29 February 1940, pp. 2–9.

Kongres světového svazu pro volební právo žen. *Šťastný domov*, vol. 9, 1912–1913, no. 18, p. 1.

L. **NOSILOVÁ**, Jubilejní kongres MŽR v Edinburku od 11.–21. VIII. 1938. *Ženská rada*, 1938, vol. 14, no. 7, pp. 151–154.

Osudný rok 1938 našich dějin. *Národní listy*, vol. 79, 1 January 1939, p. 2.

F. F. **PLAMÍNKOVÁ**, Mrs. Carrie Chapman Catt. *Ženská rada*, 1929, vol. 5, no. 1, pp. 2–4.

Zdeňka **POTOČKOVÁ**, Co vykonala ŽNR v těchto dnech. *Ženská rada*, 1938, vol. 14, no. 8, p. 167.

Společnost F. F. Plamínkové. *Rada žen*, 1945, vol. 1, no. 13, p. 10.

Věra **VOSTŘEBALOVÁ**, Mezinárodní federace výdělečně činných žen. *Ženská rada*, 1931, vol. 7, no. 7, pp. 153–154.

Z Ženské národní rady. *Ženská rada*, 1939, vol. 15, no. 5, p. 67.

CONTEMPORARY LITERATURE AND MEMOIRES

Milena **ATANASKOVIČ**, Paní Plamínková. In: Albína **HONZÁKOVÁ** (ed.), *Kniha života. Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*. Prague, 1935, pp. 759–760.

Albína **HONZÁKOVÁ** (ed.), *Kniha života. Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*. Prague, 1935.

Albína **HONZÁKOVÁ**, Práce F. F. Plamínkové na foru světovém. In: Albína **HONZÁKOVÁ** (ed.), *Kniha života. Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*. Prague, 1935.

Albína **HONZÁKOVÁ**, Studie práce a osobnosti F. F. Plamínkové. In: Albína **HONZÁKOVÁ** – Jindřich ŘÍHA, *Senátorka F. F. Plamínková a president Masaryk*. Praha, 1935, pp. 23–119.

In Memory of Františka Plamínková, Member of the Senate of the Czechoslovak Republic, Executed by the Nazis. London, 1943.

International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship. *Report of the Thirteenth Congress. Copenhagen, July 8th–14th, 1939*. Ashford, [1939].

Ivan **LAH**, Vzpomínka slovinského studenta. In: Albína **HONZÁKOVÁ** (ed.), *Kniha života. Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*. Prague, 1935, pp. 304–308.

Rosa **MANUS**, Byla jsem požádána… In: Albína **HONZÁKOVÁ** (ed.), *Kniha života. Práce a osobnost F. F. Plamínkové: sborník k 60. narozeninám*. Prague, 1935, pp. 743–744.

Eduard **TÁBORSKÝ**, *Pravda zvítězila. Denník zahraničního odboje*. Part One. Prague, 1947.

Jiřina **ZÁBRANOVÁ**, *Ohlédnutí*. Prague, 1994.

SECONDARY LITERATURE

Gabriela **DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ**, Between Transnational Cooperation and Nationalism: The Little Entente of Women in Czechoslovakia. *Aspasia: The International Yearbook of Central Eastern and Southeastern European Women's and Gender History*, 2022, vol. 16, no. 1, pp. 56–78.

Gabriela **DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ**, Little Entente of Women and Unity of Slavic Women in Czechoslovakia: Feminist Aspirations, Political Involvement, and Limits of Transnational Cooperation. In: Katerina DALAKOURA – Krassimira DASKALOVA (ed.), *Feminisms and Politics in the Interwar Balkans and East-Central Europe*. Budapest – Vienna – New York – Amsterdam 2026, pp. 65-92.

Soňa HENDRYCHOVÁ, Františka Plamínková. In: Francisca **DE HAAN**, Krassimira DASKALOVA, Anna **LOUTFI** (ed.), *A biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms: Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries*. Budapest and New York 2006, pp. 435-439.

HENDRYCHOVÁ, Soňa. Františka F. Plamínková: Politik als Berufung, in: **WAGNEROVÁ** [Köhler], Alena (ed.) *Prager Frauen: Neun Lebensbilder*. Mannheim 1995, pp. 96-122.

Dana **MUSILOVÁ**, Open Door International a diskuse o legislativních omezeních ženské práce v Československu. In: Jan **KORBER** (ed.), *Republika mezi rovností, růzností a jednotou*. Prague, 2023, pp. 59–70.

Eva **UHROVÁ**, *Po stopách šesti žen*. Prague, 2020.

Eva **UHROVÁ**, *Radostná i hořká Františka Plamínková*. Prague, 2014.

INTERNET SOURCES

Artium Museoa. Letter from F. F. Plamínková, chairwoman of the National Council of Women to Chancellor Hitler. 14 September 1938 (Documento No 7 del Consejo de Mujeres de 1938). Available from: https://denda.artium.eus/en/producto/carta-de-f-f-plaminkova-presidenta-del-consejo-nacional-de-mujeres-al-canciller-hitler-14-de-septiembre-de-1938-en/

DocsTeach – A National Archives Foundation. *Adolf Hitler's Address on the Sudeten Germans. 1938-09-12 / Rede auf dem Reichsparteitag über die Sudetenkrise*. Dostupné z: https://docsteach.org/document/hitlers-address-sudeten/

London School of Economics Digital Library. *International Alliance of Women for Suffrage and Equal Citizenship. Report of the Thirteenth Congress. Copenhagen, July 8th–14th, 1939*. Available from: https://digital.library.lse.ac.uk/Documents/Detail/report-of-the-thirteenth-congress-copenhagen-...-1939